

DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh38882>

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 02.10.2019
Yayın Tarihi: 31.12.2019

ArticleType: Research article
Submitted:02.10.2019
Publishing date: 31.12.2019

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kıyçak, Ö. (2019). Câbî-zâde Halîl Fâ'iz'in Türkçe Şiirleri, *Journal of History School*, 43, 1862-1908.

CÂBÎ-ZÂDE HALİL FÂ'İZ'İN TÜRKÇE ŞİİRLERİ

Özgür KIYÇAK¹

Öz

XVIII. yüzyıl klasik Türk edebiyatının son klasik dönemidir. Nedîm ve Gâlib dışında bu çizgiye ulaşmamış olmakla beraber edebîlik vasfını yakalayabilmiş; ancak gölgede kalmış şairlerden söz etmek mümkündür. Fâ'iz, hem âlim hem sanatkâr kimliğine sahip olarak astronomi, matematik vb. bilimlere vukufiyeti yanı sıra ince hayalleri ve sahip olduğu çok farklı sahalardaki eserlerine rağmen adından fazla söz edilmeyen bir şairdir. Onun divançesi edebî vasfı haiz ve Câbî-zâde'nin edebî kudretinin hacimce küçük olmakla beraber güçlü bir tanığıdır. Yaşadığı esnada pek çok edebî mektebin kesişim noktasında olan bir şair olması bakımından ayrıca dikkat çekicidir. Elsine-i selasede şiir söyleme kabiliyeti, kıtaları ile dönemine tanıklık etmesi, rubailerini ile dinî, tasavvufî, fikrî hususlara girmesi ve gazellerinde lirizmi yakalayabilmesi edebî kişiliğinin vasıfları içindedir. Özellikle yaşadığı dönemde devlet ricalinin dikkatini çeken ve Râmî Mehmed Paşa'ya kaside kaleme alan Câbî-zâde'nin divançesinin ve evvela divançesi içindeki Türkçe şiirlerinin yayınlanması ve genel bir değerlendirmesi onun edebî kişiliğinin mahiyetinin keşfinde elzemdir.

Anahtar Kelimeler: Câbî-zâde Halil Fâ'iz, Divançe, Türkçe Şiirler

---

¹Dr. Öğretim Üyesi, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı Anabilimdalı, kiycaozgur@gmail.com, [Orcid:0000-0003-1415-1443](https://orcid.org/0000-0003-1415-1443)

The Turkish Poetry of Câbî-zâde Halil Fâ'iz

Abstract

The 18th century is last classical period of classical Turkish literature. It is possible to talk about poets, who were unable to reach this threshold, nevertheless were able to attain a literariness quality but they remained in the shade, beyond Nedîm and Gâlib. Having both scientist and artistic identity and having knowledge about the sciences such as astronomy and mathematics, Fâ'iz is a poet who, unfortunately, is seldom mentioned despite his dreams and works in quite various fields. His divançe not only is of literary quality, but also is a significant witness of Câbî-zâde's literary power despite its small volume. He is also remarkable since he was right at the crossroads of many literary schools during his period. Qualities of his literary identity include his ability to recite poetry in *Elsine-i selâse*, his verses witnessing his period, his aspect touching upon religious, sufistic, and intellectual issues with his *rubaie*, and his quality capturing lyricism in his odes. Hence, it is considered necessary to publish divançe of Câbî-zâde, who attracted the attention of dignitaries of the state during his period in particular and wrote eulogy for Râmî Mehmed Pasha, and firstly Turkish poetry in his divançe and to make a general evaluation about them in order to explore his literary identity.

Keywords: Câbî-zâde Halil Fâ'iz, Divançe, Turkish Poetry

GİRİŞ

XVIII. asır klasik Türk edebiyatının tüm şair ve nasirleri ve bütün edebî ürünleri ile gelenek içinde hem zirvenin nihayî noktasının yakalandığı hem de gelenekte çözümlüğün iyiden iyiye kendini hissettirdiği bir asırdır. Nedîm ve Gâlib gerek geleneği zirveye erişirme gerekse de gelenek içindeki kimi yenilikler ortaya koyma bakımından anılan yüzyılın renkli yelpazesini genişletmiştir. Bu asırda şairlerin çokluğu bir serzenişe dönüşmüş, niceliğin artışı karşısında niteliğin azalışı bir eleştiri konusu olmuştur. XVIII. asra dönük bir değerlendirmenin bütüncül yapısı içinde her bir sanatkârın edebîliği hakkındaki yargıların edebî metinlerin neşri neticesinde verilmesi gerektiği âşikardır.

Kaynaklarda adından övgüyle söz edilen ve kısmî olarak eserlerinden örnekler verilen Câbî-zâde'nin divançesi bugüne değin yayınlanmamıştır. Onun edebîliği hakkında tezkirelerde verilen bilgiler ve bu bilgilerden hareketle yakın zamanda yapılan biyografi niteliğindeki değerlendirmelerin gerçek mizanı ise edebî eserin kendisinin yayınlanması ve değerlendirmenin aynı zamanda okuyucunun takdirine sunulmasıdır.

Câbî-zâde XVIII. asır içinde âlim ve aynı zamanda bir sanatkârdır. İçinde kaside, gazel, rubai, kıta, matla, müfred ve mısra/lar/ın yer aldığı müretteb olmayan divançesi onun âlim kişiliğinin de yansımalarını içeren sanatkârlığının

mahsulüdür. Divançe içindeki Türkçe şiirler Câbî-zâde'nin tanınması için somut bir zemindir.

1. Hayatı

1674-75 (h.1085) yılında İstanbul Yedikule Mahallesi'nde doğdu (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264; Erdem, 2004: 12; Erdem, 1994: 233; İnce, 2018: 345; Özcan, 1989: 741; Çapan, 2005: 487). Sicill-i Osmânî'de doğum tarihi 1679 (h.1090) olarak gösterilmektedir (Akbayar, 1996: 507). Adı üzerinde kaynaklarda birlik bulunmamaktadır. Halîl (Özcan, 1989: 741; Akbayar, 1996: 507; Çapan, 2005: 487; İnce, 2018: 345) ve Mehmed (Erdem, 1994: 233) olmak üzere kaynaklarda iki adlandırma ile karşılaşılmaktadır. Babası Câbî-zâde Mustafa Efendi'dir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264; Erdem, 2004: 12). Şeyhî'de babasının adının Câbî-zâde kısmı anılmamakta, sadece Mustafa olarak adlandırılmaktadır (Özcan, 1989: 741). Sicill-i Osmânî'de de babası Mustafa b.Îsâ olarak anılmaktadır (Akbayar, 1996: 507). Babasının adından ötürü Câbî-zâde Halîl Fâ'iz olarak anılmıştır (Erdem, 2004: 12; Özcan, 1989: 741, Akbayar, 1996: 507). Râmiz, Sâlim ve Safâyî'de “Câbî-zâde” olarak şöhret bulduğu belirtilmekte; ancak bu babasına nispet edilmemektedir (Erdem, 1994: 233; İnce, 2018: 345; Çapan, 2005: 487). Dedesi Münecim Îsâ Efendi'dir (Erdem, 2004: 12). Şeyhî'de dedesinin adı Îsâ olarak kayıtlı olup mesleği hakkında bir bilgi verilmemektedir. Sicill-i Osmânî'de de dedesinin mesleği hakkında bir bilgi verilmeksizin babası tanıtılırken “Mustafa b. Îsâ” olarak anılmaktadır (Özcan, 1989: 71; Akbayar, 1996: 507). Halîl Fâ'iz iyi bir eğitim aldı (Akbayar, 1996: 508). Eğitimi ile geniş bir sahada bilgi sahibi oldu. Onun genç yaşta ve geniş bir sahada edindiği ilim hakkında Şeyhî şu tespitlerde bulunmaktadır: “Ravza-i ilm ü irfanda demîde ve hengâm-ı cevânide mertebe-i kemâle resîde olmuşdı.... Merhûm-ı mezbûr maârif ile ilmîyye ile meşhûr, hırfetde mümtâz, her vâdîde ser-efrâz olmuşdı (Özcan, 1989: 742).” Safâyî Tezkiresi'nde onun erken yaşlarda iyi bir eğitim aldığı şöyle belirtilmektedir: “Evâil hâlinde kesb-i kemâl-i marifet ve tahsîl-i ilm ü fazîlet edip...(Çapan, 2005: 487).” Neşâtî Dede'den Farsça dersler aldı. Ders aldığı diğer kişiler Mestci-zâde Abdullah Efendi, Kara Halîl Efendi, Mutavelci Efendi, Orta Câmî ders-i âmî Bostan Sâlih Efendi'dir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264; Özcan, 1989: 741-742). Halîl Fâ'iz astronomi sahasında oldukça yetenekliydi (Erdem, 2004: 12; Özcan, 1989: 742; Çapan, 2005: 487; Akbayar, 1996: 508). Onun astronomi sahasındaki kabiliyeti Sâlim Tezkiresi'nde şöyle anlatılır: “İlm-i felekiyyâtda âvîze-i zihn-i serîû'l-intikâli müsellemler ü mümtâz ve tabaka-i eflâkde hümâ-yı tab' -ı bülend-pervâz olduğundan mâadâ...(İnce, 2018: 345).” Matematik ilmiyle ilgilendi. Onun matematik ilmiyle iştigali Osmanlı

Müellifleri'nde şöyle anlatılır: “Yine bir aralık ulûm-ı ri'yâziyye tahsîli lüzûmunu da takdîr iderek zamânı ri'yaziyyûndan bu noksanı da ikmâl eyledi (Tatcı ve Kurnaz, 2001:264).” Sâlim'de ise onun hendese ilmine olan ilgisi şöyle belirtilir: “..Bir merd-i pür-marifet olup akl-ı mebâdîâsâ fik-i hendesîsi be-gâyet... (İnce, 2018: 345).” İyi bir eğitimle ilmini tamamlayan Câbî-zâde talebe yetiştirmeye başladı (Tatcı ve Kurnaz, 2001: 264). Râmiz Tezkiresi'nde onun orijinal bir kimlik ve istidada sahip olduğu belirtilmektedir: “...fazîlet-i bâhireleri pür-tanîn-i kulle-i heft-âsûmân olan fâzıl-ı bî-nazîr adîmü'l-akrân idi (Erdem, 1994: 233).”Câbî-zâde kıvrak bir zekâyâ sahipti. Onun zekâsı hakkında Osmanlı Müellifleri'nde şu ifadeler yer alır: “İstanbul'dan yetişmiş ulemâ ve erbâb-ı fenden fevkalâde zeki bir zât olup... (Tatcı ve Kurnaz, 2001: 264).” Sâlim Tezkiresi'nde de onun zekâsı ile ilgili şu tespitler yer almaktadır: “Sâhib-i zihn-i garrâ bir zât-ı vâlâdır ki... (İnce, 2018: 345).” Kaynaklar onun zeki olduğu hususunda hem fikirdir. Ancak Dilmen'e göre yaşadığı devirde önceki âlimler kadar rağbet görmemiştir (Kaplan, 2019: 168). Fâ'iz, tuhaf hayaller kurmaya başladı ve aklî dengesi bozuldu. Bursalı Mehmed Tahir, Şeyhî ve Mehmed Süreyyâ onun aklî dengesinin bozulma sebebinin sevdaya tutulmaya bağlamaktadır. Bu husus anılan kaynaklarda şöyle anlatılır: “Maatteessüf sevdâ illetine mübtelâ olarak bittabi tedris âleminden çekildi. İcâzet almaya başlayan talebesini de nâçâr tahsîl şerefinden mahrûm bıraktı (Tatcı ve Kurnaz, 2001: 264)”; “ 1134 cemâziyü'l-evvelîsinin on birinci cuma gicesi sevdâ galebesiyle Yedikule kurbunda kendü kendüsünü salb idüp... (Özcan, 1989:742).”; “Nihâyet sevdâ galebesiyle 1130'da (1718) evinde kendini asarak vefât etti (Akbayar, 1996: 508).” Râmiz ise onun aşırı zeki olması sebebiyle anlamsız hayallere daldığını ve şuurunu kaybettiğini belirtmektedir: “Şiddet ü fart-ı zekâvet ile hulyâ-yı bî-manâ ile meslûbü'ş-şuûr olmagla... (Erdem, 1994: 233).” Şâir, aklî dengesinin bozulması sebebiyle tedris âleminden çekildi ve caize almaya başlayan talebelerini de bu fırsattan mahrum bıraktı (Tatcı ve Kurnaz, 2001: 264). 11 Cemâziyü'l-evvel 1134/ 27 Şubat 1722'de Yedikule yakınındaki evinde kendini astı. Sicill-i Osmânî'de vefat tarihi yanlış olarak 1130/1717-18 olarak gösterilmektedir (Akbayar, 1996:508;Özcan, 1989:742;Erdem, 1994: 233). Bursalı Mehmed Tahir'de evinin yakınında kendisini astığı bilgisi bulunmamaktadır. Sadece intihar ettiği belirtilmektedir (Tatcı ve Kurnaz 2001: 264). Râmiz, bu haliyle onu Mansûr'dan üstün tutmaktadır: “..fâ'iz-i rûtbe-i Mansûr oldığı meşhûd olmuştur (Erdem, 1994: 233).” İstanbul Yedikule Kapısı dışında Kirişhane Mezarlığı'nda babasının yanına defnedildi (Özcan, 1989: 742; Tatcı ve Kurnaz, 2001: 264). Şairin vefatına Câbî Remzi şu tarihi düşürmüştür: “İki târîh dinildi rihletine/ Evveli bir ziyâ dilçe ma'dûd//Âh Mansûrveş 'adem cisrin(1134)/ Geçdi Fâ'iz Efendi gibi vücûd(1134) (Erdem, 1994: 233-234)”.

2. Eserleri

Fâ'iz, çok farklı sahalarda ve çok sayıda eser kaleme almıştır. Fâ'iz'in eserleri şunlardır: **1. Yûnus Sûresi Risâlesi:** Yûnus Suresinin 90. ayeti hakkındadır (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan 1989: 742). Sicill-i Osmânî'de risalenin Yûnus Suresinin başlangıcı için yapıldığı belirtilmektedir (Akbayar, 1996: 508). **2. Şerh-i Âdâb-ı Hüseyniyye:** Adabla ilgili bir eserdir. Münazara adabı ilminden Hüseyniyye risalesine yapılmış bir şerhtir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **3. Kavâid-i Fârisiyye Şerhi:** Neşâtî Dede'nin Farsça dilbilgisi hakkındaki eserinin şerhidir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265-266). **4. Alâka Risâlesi:** Mana ilmiyle ilgili Alâka Risâlesi'ne yapılan bir şerhtir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265). **5. Kelimâtu Usûliyye fî Massî'd-duhan:** Duman çekme, kahve içme ve afyon yutmayla ilgili bir risaledir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **6. Karîne Risâlesi:** Karineye dairdir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **7. Fütûh-ı Alâiyye:** Astronomiyle ilgili bir eserdir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **8. Şerh-i Akâid-i Nûniyye:** Hızır Bey'in "Nûniyye" kasidesinin şerhidir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265-266; Özcan, 1989: 742). **9. Es-Savletü'l-Hizebriyye fî Mesâ'ili'l-Cebriyye:** Cebirle alakalı bir eserdir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **10. Hesâb-ı Tencîm:** Astronomiyle ilgili bir eserdir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265-266; Özcan 1989: 742). **11. Fezleketü'l-Hisâb:** Matematik konulu bir eserdir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **12. Makâlâtü's-seyyâre:** Astronomi ile ilgili bir eserdir (Tatçı ve Kurnaz, 2001:266). **13. Şerhü Kelimâtu Şerîfiyye fî'l Âdâb:** Seyyid Şerîf'in risalesine yapılan şerhtir. Münazara ilmi âdâbı konuludur (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **13. Me'ânî ve Beyândan Telhîs Şerhi Üzerine:** Fenârî-zâde Hasan Çelebi'nin meşhur ulemalar arasındaki pek çok bahise talikattır (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265).

3. Edebî Kişiliği

Câbî-zâde çağında sahip olduğu kuvvetli ilmi ile adını duyurabilmiştir. Çok farklı sahalarda sahip olduğu bilgi onu farklı kılan hususların başında gelmektedir. Elsine-i selasede ifade kabiliyeti onu farklı kılan diğer bir husus olmuştur (Akbayar, 1996: 508; Özcan, 1989: 742). Fâ'iz, edebî kimliğinin yanı sıra âlim ve bir fen erbabı olarak görülmüştür (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264). Şiirleri güzel olup devrinde beğenilmiştir (Erdem, 2004: 13). Onun şiirlerinin dönemin diğer şairleri tarafından da beğenildiği Osmanlı Müellifleri'nde şöyle anlatılır: "Bir aralık şiirle de iştigâl eyleyüp muasırı bulunduğu şuârânın tahsîni celb edecek derecede şâirâne iktidar gösterdi (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264)." Sâlim, Fâ'iz hakkında değerlendirmelerde bulunurken onu çeşitli cihetleriyle

değerlendirmekte ve beğenisini ifade etmektedir. Sâlim, Fâ'izi ele avuca sığmayan bir tabiat, menkıbesi övülmeye değer ve maarifin yayılmasına çalışan bir sanatkar olarak görmektedir: “âteş-pâre tabîat bir şâir-i sûtûde-menkâbet ve zât-ı maârif perver... (İnce, 2018: 345).” Sâlim Tezkiresi'nde onun nazım ve nesirde yaşadığı çağda kendisini gösterebilmiş bir şair olduğu belirtilmektedir: “şir ü inşâda dahî ser-firâz olup asrın şuarâsından ve vaktin zürâfasından bir merd-i sühan-sâzdır (İnce, 2018: 345).” Sâlim'in Fâ'iz ve şiiri hakkındaki beğeni mahiyetindeki diğer ifâdeleri şöyledir: “güftâr-ı pâk”, “şâir-i sencîde-tab”, “zihn-i çâlâk” (İnce, 2018: 345). Safâyî Tezkiresi'nde onun şairliğinin beğenildiği belirtilmektedir: “Gerçekten şâir olup gâyet hûb güftârı ve hayli mergûb eşârı olmagla...(Çapan, 2005: 487).” Onun şiirle de uğraştığı ve şiirlerinin döneminde beğenildiğine dair Osmanlı Müellifleri'nde şu ifadeler yer almaktadır: “Bir aralık şiirle de iştigâl eyleyüp muasırı bulunduğu şuâranın tahsinini celb edecek derecede şâirâne iktidar gösterdi (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264).” Biyografi kaynakları onun şairlikteki gücünün bir numunesi olarak “eylemişüz” redifli gazelini göstermektedir:

Biz ki dilden emel-i râhâtı dür eylemişüz
Çekilüp küşe-i gamgâhe huzûr eylemişüz (Özcan, 1989: 742;
Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264-265).

Kaynakların onu edebî kimliği hakkında verdiği bu bilgilerin yanı sıra doğrudan divançesi çerçevesinde yaptığımız değerlendirmeler Fâ'iz'in edebî kişiliği hakkında bizi şu sonuçlara ulaştırmıştır:

3.1.Zihnlilik/Aklilik: Yaşadığı çağda matematik astronomi gibi bilim dalları ile ilgilenen şairin şiirlerinde zaman zaman aklı olanın ağır bastığı görülür. Oldukça zeki olan şair düşüncenin ağır bastığı söylemler de ortaya koymuştur. Rubailerini bu çerçevede değerlendirmek mümkündür:

Feth it der-i taḥkîki fütûḥât eyle
Keşf it ḥaceb-i cehli şühûdât eyle
Ḳânûn-ı şifâ isteriseñ bu derde
Cüyâ-yı necât olma işârât eyle (r. I)

Muamma ve lügazları da büyük bir zihni çaba gerektiren türlerdendir.

3.2.Lirizm: Fâ'iz'de yer yer lirik bir söylem bulmak mümkündür. Onun yer yer zihni/aklı içerikli söylemlerinin yanı sıra lirik bir edaya da sahip olduğu görülür. Gazellerinde yer yer güçlü lirik beyitler bulunmaktadır. Aşağıdaki ifadeler bu çerçevede değerlendirilebilir:

Cüy-ı hürüş-ı bülbülü pür-cüş eyledüñ
Ey bād yoğsa mağdem-i gülden eşer mi var(g.5, b.6)

Fikr-i hañîñla bezm-i çemenzâr-ı ‘ âleme
‘ Āşık mişâl-i bülbül-i ebkem gelür gider(mf. III)

3.3.Tasavvufî eda: Tasavvufî eda mutasavvıf şairlerin dışında mutasavvıf olmayan şairlerde de hep bir neşve kaynağı olarak kendisini hissettirir. Fâ’iz’in bir mutasavvıf olmamakla beraber söylemlerinin arka planında zaman zaman andığımız neşveyi bulmak mümkündür. Fâ’iz, yer yer gazellerinde beyitler arasında muhteva geçişleri yapmaktadır. Râmî’ye nazire olarak kaleme aldığı gazelinin dördüncü beyti nefis hakkındadır. Tasavvufî bir anlam içermektedir:

‘ İnân-ı nefis-i tündi zabt iden bu ‘ arşagâh içre
Semend-i âteşin-cevlân-ı çerhi zîr-i rân eyler (g.6, b.4)

Aşağıdaki beytinde tecelli kavramı çerçevesinde arzuya değil manevî aydınlığa iç dünyasında yer verdiğini belirtmektedir:

Fikr-i didâr ile hürmengeh-i eyyâm içre
Kışzâr-ı emeli mezra‘-ı nür eylemişüz (g.7, b.2)

3.4.Rindane eda: Fâ’iz’de rindane bir eda kendini hissettirmektedir. Hayallerindeki enginliğin yanı sıra yer yer onda görülen coşkun bir söylem bu tarzın açık işaretleridir:

Piyâleyi ele al nüş-ı hün-ı taqvâ it
Bu demde tevbye şad-bâr eyle istigfâr (k.1, b.23)

Fâ’iz, rintlik felsefesini açık bir söylemle aşağıdaki beytinde yüceltirken zâhidi yermektedir:

Bu bazar-ı fenâda rind sūd-ı bî-girân eyler
Hayâl-i mağzla zühhâd bî-hüde ziyân eyler(g.6, b.2)

3.5.Orijinal hayaller: Fâ’iz, hayalleri bakımından orijinal bir şairdir. Geleneğin çok kullanılan mazmunlarının dışında kendine has hayaller kurmuştur. Aşağıdaki beyti bu türdendir. Sevgilinin boyuna kendi boyunu benzetecek olan servi ağacı, üveyik kuşunun boynundaki tüyden halkayı beline zünnar yapmış olacaktır:

İderse kıddine teşbîh kendüyi o bütüñ
Miyân-ı serve olur tavk-ı fâhte zünnâr(k.1, b.24)

Fâ'iz aşağıdaki beytinde hayal bakımından oldukça orijinal olmakla beraber aynı zamanda kapalı, muğlak bir ifade içindedir. Fâ'iz hayallerinde orijinalliği yakalamakta; kullanılmış, bilindik mazmunlardan yeni hayaller doğurmaktan ziyade kendisinin inşa ettiği yeni bir hayali yeni bir söylemle ifade etmektedir.

Sengîn-rikâb itnese rûhı ta' allukât
Fülk-i vücûda bād-ı fenâdan haţar mı var (g.5, b.2)

3.6. Sebki Hindî tarzı: Fâ'iz'de zaman zaman Sebki Hindî'nin şiir özelliklerinin bir kısmını görmek mümkündür. Muğlak anlatım Sebki Hindî'nin özelliklerinden biridir. Fâ'iz'in anılan çerçevede zaman zaman muğlak olduğu görülür. Ne anlatmak istediği tam anlaşılmaz. Aşağıdaki beyti bu çerçevede değerlendirilebilir:

O bîdlice bu menzilgâhda kıddün kemân eyler
Hâdeng-i nâlesine taş-ı gerdûnı nişân eyler (g.6, b.1)

Fâ'iz, zaman zaman ızdırabı konu edinir. Tasavvufî menşeli bu ızdırap üzerine şiirini inşa eder. "Eylemişüz" redifli gazeli bütünüyle ızdırabı konu edinen tasavvufî bir anlam içermektedir. Bu gazelin kendisine nazire olarak kaleme alındığı Rüşdî'nin aynı redifli gazeli de tasavvufî içeriklidir. Rüşdî'nin tasavvufî mevzulara sıklıkla şiirinde yer verdiği bilinmektedir (Kayhan, 1991: 16).

Biz ki dilden emel-i râhatı dür eylemişüz
Çekilüp küşe-i ğamgâhe huzûr eylemişüz (g.7, b.1)

3.7. Hikemî Tarz: Fâ'iz'in üslubunun renkliliği içinde Hikemî tarzın bir üslup özelliği olan nasihat vermeyi bulmak mümkündür. Aşağıdaki beyti bu türdendir. Fâ'iz, düşmanın uzun dil kılıcı karşısında iyilik ve yumuşaklığı bir siper olarak görmektedir:

Tîĝ-ı zebân-dırâzı a' dâya Fâ'izâ
Luţf u mülâyemet gibi nâzûk siper mi var (g.5, b.7)

Hâkimâne bakış, filozofça hayat ve varlığı yorumlama "Hikemî Şiir" geleneğinin önemli özelliklerinden biridir. Hayattaki her bir hususa aynı pencerden bakılır ve sebep ve sonuçlar bir hikmete bağlanır. Râmî'ye nazire olarak kaleme aldığı "eyler" redifli gazelinin aşağıdaki beyiti bu çerçevede görülebilir:

Vücûdın Haķ haţâlardan ide âsûde vü maĥfûz
Felek tâ mâh u hürşid-i cihân-tâbı revân eyler (g.6, b.9)

3.8. Sosyal eleştiri: Fâ'iz, gazellerinin lirik dünyası içinde zaman zaman dolaylı sosyal eleştiri yapmakta ve yaşadığı zamanı eleştirmektedir. Aşağıdaki beyti bu çerçevede ele alınabilecek bir anlam dünyasını içermektedir. Eteği yırtık orta güzeli olmaya çarbağında taze bir yaprak kalmamıştır:

Dâmen-derîde şâhid-i bâzâr olmaya
Bu çâr-bâğ-ı köhnede bir verd-i ter mi var(g.5, b.5)

Nâbî Ekolü XVIII. yüzyılda çokça takipçi yetiştirmiştir. Sosyal eleştiri bu ekol gazellerinin muhtevası içinde de yer almaktadır. Fâ'iz bu etki çerçevesinde sosyal eleştiri yapmaktadır. Gazel, Râmî'ye bir naziredir ve Râmî'nin hikemî şiir anlayışı bu etkinin açık bir göstergesidir. Marifet sahibi değer görmezken alçak kimseler parmakla işaret edilmektedir:

Hünermendi çalar yerden yere pâ-mâl ider gerdün
Sa' âdetde edânîyi müşârün-bi'l-benân eyler(g.6, b.5)

3.9. Şiir anlayışı: Fâ'iz şiir anlayışına dair söylemlerde bulunur. Ona göre şiir güzel ve hale uygun söz meclisinde gösterdiği “Yed-i Beyzâ”dır ve bu haliyle o dünyayı “Tûr” yapmıştır. Şair'in şiiri mucize gibi görülmemiş orijinalliktedir:

Gösterüp bezm-i belâgatde Yed-i Beyzâyı
Fâ'izâ 'arşageh-i 'âlemi Tûr eylemişüz(g.7, b.5)

Fâ'iz'in yenilik vurgusu onun şiirindeki orijinal hayalleri ile örtüşmektedir. Taze bir vadi olan şiir vadisi Fâ'izde kalırsa onun taze kaleminin gıcirtısı bülbülü susturacaktır:

Eger kalırsa bu vâdî-i tâze Fâ'izde
Şarî-i kîlk-i teri bülbülü ider hâmüş(g.10, b.5)

4. Dil ve Üslûbu

Halîl Fâ'iz'in dili XVIII. yüzyıl klasik Türk edebiyatının klasik çizgisinde görülebilir. Mahallî üslubun sıradan ifadelerini onda bulmak mümkün olmadığı gibi Sebki Hindî'nin terkipli ve ağıdalı dilini de onda bulmak mümkün değildir. Klasik şiirin klasik olma vasıfları çerçevesinde orta dereceli herhangi bir şairde görülebilecek dil özellikleri onda bulunmaktadır.

Fâ'iz, zaman zaman orijinal hayallerini soyut bir çerçevede kurmakta ve bunları somutlaştırmaktadır. Bu bakımdan bir Sebki Hindî tarzı/edası yer yer kendini hissettirmektedir. Kasidesine ait aşağıdaki beyitinde anlam kapalılığı söz konusudur. Hoş nefesli rüzgâr zihni attar kokulu yapmıştır. Işıkların doğuşu da

Câbi-zâde Halil Fâ'iz'in Türkçe Şiirleri

bakışı gülün alevi yapmıştır. Bakışın gülün alevi olması baharla birlikte tüm tabiatın kıpkırmızı güllerle süslenmesini ve bakışın her yerde bu kızılığını görmesi imajını canlandırmak için kullanılmıştır. Hem bir şafak kızılığını hem de baharda etrafı güllerin kızılığının kaplaması anlatılmak istenmektedir:

Dimâğı kıldı mu'athtar nesim-i hoş-enfâs
Nigâhı şu'le-i gül itdi matla' u'l-envâr(k.1, b.11)

Sebk-i Hindî'ye özgü olan soyutun somutlaştırması aşağıdaki beyitte de görülebilir. Bir duygu somutlaştırılarak anlatılmaktadır. Baharın dalgalarının birbirine çarpması kan yağdıran göz denizini coşturmuştur:

Yine telâzum-ı mevc-i bahâr ile Fâ'iz
Hürüş eyledi deryâ-yı dide-i hûn-bâr(k.1, b.26)

Âşığın aşk sebebiyle içinde bulunduğu coşkun hal baharda suların coşkunluğunun hat safhaya ulaşmasına benzetilerek bir somutlaştırma yapılmıştır:

Hevâ-yı hatla itdi cünün-ı 'aşk hürüş
İrer miyâh had evvel belî bahâr ile cüş(g.10, b.1)

Fâ'iz'in soyutu somutlaştırarak anlattığı, zamn zaman terkipli bir dil kullandığı, mananın kapalılık gösterdiği ve bu yönüyle de Sebk-i Hindî'yi çağrıştırdığı ifade tarzını aşağıdaki beyitinde görmek mümkündür. Bu özelliği zaman zaman Hikemî şiirde de bulmak mümkündür. Gönül sevgilinin özleminin ümitsizlik gözyaşıyla şafak gibidir. Eteği kana bulaşmış olmayan bir sabah ve akşam bu yüzden yoktur:

Dil eşk-i ye's-i hasret-i yâr ile çün şafak
Hûn-âbe-dâmen olmaya şâm u seher mi var(g.5, b.3)

Fâ'iz zaman zaman halk diline özgü“yaman”, “el-emân” gibi kelimeleri tercih etmektedir. Anılan kullanım onun dil kullanımında zengin bir yelpazeyi tercihinin somut bir göstergesidir. Halkın gündelik dilini kullanma Fâ'iz'in dil kullanımındaki zenginliklerden biridir:

Hañcer be-kef o şûh-ı sitemger yaman gelür
Kasd-ı dil-i nizâre gelür el-emân gelür (g.4, b.1)

Fâ'iz, şiirlerinde Farsça ve Arapça'yı da kullanmış, divançesinde pek çok Farsça manzume kaleme almış ve bazen de bir şiirin yarısını Arapça ve yarısını da Farsça (mülemma) söylemiştir. Kanaatimizce üç dilde konuşabilen, kıvrak zekâlı şair bu kabiliyetini göstermek istemiştir. Şair, üç dile (Türkçenin yanı sıra Farsça ve Arapça) vakıftır. Fâ'iz'in divançesinde Farsça kaleme alınmış olan

Özgür KIYÇAK

şairlerin nazım biçimlerine göre dağılımı şöyledir: Gazellerinden 14'ü Farsçadır. Rubailerinden biri (1. rübai) Farsça-Arapça mülemma olmak üzere 7'si Farsçadır. 8 matla, 3 müfred ve 1 mısrası Farsçadır. Arapça 1 gazel, 1 kıta ve 1 rubaisi vardır. Şair, zaman zaman Osmanlı Türkçesiyle söylenmiş bir manzumede “âb-şode” gibi Farsça bir yapıya yer vermesi (7. rubaide) onun nadir bir kullanım da olsa bir dil ve üslup özelliği olarak görülebilir.

Fâ'iz'in Osmanlı Türkçesi ile söylenmiş bir beyit içinde kullanım yaygınlığı olmayan ya da nadir görülebilecek bir kelimeyi kullanması da onun dil tercihi içinde görülen ilginç örneklerden biridir. Aşağıdaki beyitte kullanılan “eynek” (gözlük) kelimesi bu türdendir:

Cemâl-i Hâkîki temâşâ için seher nergis
Tamâm-ı jâleden oldı çü pîr-i 'eynek-dâr (k.1, b.13)

Aşağıdaki beyitte de benzer bir şekilde Farsça bir kelime (horiş) tercih edilmiştir:

Râh-ı fenâda laht-ı cigerdür gıdâları
Erbâb-ı 'aşka h'ân-ı felekden horiş budur (g.10, b.3)

Aşağıdaki beyitte Câbî-zâde “gayret” kelimesini kıskançlık anlamında, eskimiş bir anlam çerçevesinde kullanmıştır. Ya da ilgili kelimenin az kullanılan bir manası tercih edilmiştir:

'Acéb mi yansa yakılsa hezâr-ğayret ile
Gülûñ açıldı yüzi oldı şâhid-i bâzâr(k.1, b.10)

Şairin“gözünden uçmak-” (g.24, b.8) gibi orijinal deyim kullanımı, onun hayallerinin yanı sıra dil kullanımını bakımından da orijinal bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

5. Şekil ve Muhtevâ

Divançede Türkçe 1 kaside 20 gazel, 10 rubai, 13 kıta, 13 matla, 4 müfred, 1 mısra yer almaktadır. İki beytin her iki mısrasındaki kafiyelerinin okunamaması sebebiyle müfred mi matla mı olduğu tespit edilememiştir. Böylelikle divançede toplam 64 Türkçe nazım şekli/birimi yer almaktadır.

Fâ'iz'in 53 beyitten oluşan kasidesi bahariye olarak adlandırılmıştır. Râmî Paşa'nın methiyesine hasredilen kasidenin teşbib kısmı bir bahariyedir. Bu bölüm (1.-28.) beyitler arasını kapsamaktadır. Anılan bu bölüm içinde 5 beyitlik (22.-26.beyitler arası) bir tegazzül bölümü bulunmaktadır. 29. beyit bir girizgah beyittir. 30. beyitten itibaren Râmî Mehmed Paşa'nın övgüsüne geçilir. 49. beyte kadar Râmî Mehmed Paşa'nın övgüsü yapılır. 49. beyitte tekrar bahar mevsimi

hatırlanır. 50, 51., 52., 53. beyitlerde dua ile kaside bitirilir. Kasidede fahriye bölümü bulunmamaktadır.

Fâ'iz gazellerinde alfabetik sırayı izlemiş ancak tüm harflerde gazel yazmamıştır. Gazel yazılmayan harfler şunlardır: (ب ا ج ا ح ا خ ا ذ ا ص ا ض ا ط ا ع ا ف ا ق ا ل ا) Türkçe gazelleri 5 ve 9 beyit arasındadır. Bunlardan on üçü 5, ikisi 6, biri 8 ve üçü 9 beyittir. 11. gazelinde mahlas bulunmamaktadır.

Türkçe kıtaları 2 ve 7 beyit arasındadır. İki beyitten oluşan 4 kıta, 3 beyitten oluşan 1 kıta, 4 beyitten oluşan 2 kıta, 5 beyitten oluşan 2 kıta ve altı beyitten oluşan 2 kıta bulunmaktadır.

Fâ'iz ilmî bakımdan önemli bir donanım edinmiştir. Aldığı eğitiminin bu donanımı edinmesinde büyük katkısı olmuştur. Devrinde bilgisi ile tanınmış ve her alanda söz sahibi olmuştur. Bu durum onun rubai gibi düşünceye ve belli bir bilgi birikimine dayalı bir nazım biçiminde şiirler kaleme almasına imkan sağlamıştır.

Câbî-zâde rubailerinde muhtelif mevzuları konu edinir. "Tasavvufî imaj" bunlardan birisidir. Mutasavvıf olmayan Fâ'iz'in tasavvuf literatürüne hâkim olduğu dikkat çeker. Örneğin aşağıdaki rubaide altı çizili kelimeler tasavvufî anlam çerçevesinde değerlendirildiğinde mana daha kuvvetli ve doğru görünmektedir. Bir sufi edası hâkimdir:

Feth it der-i tahkîki fütûhât eyle

Keşf it hâceb-i cehli sühûdât eyle

Ķânûn-ı şifâ isteriseñ bu derde

Cüyâ-yı necât olma işâret eyle(Rübai, II)

[**Tahkîk**: Hakka erme, **fütûhât**: manevi feyz yoluyla erişilen Hakkın gizli sırları, **keşf**: his ve akılla idrak edilmeyen hususları kalp gözüyle görme, **sühûdât**: İlahî tecellilere şahit olma, mana âlemini seyretme, **işâret**: keşif, müşahede vb. yollarla sufinin kalbine gelen sözle ifade edilmesi imkânsız mana ve ilim.]

Rubailerinn muhtevası şöyle sıralanabilir: Bir mekâna duyulan hasret ve kavuşma isteği, sevgiliden ayrı olmaktan kaynaklanan özlem, sevgiliye duyulan muhabbetin doğurduğu elem, sevgilinin verdiği ızdırap, sevgiliye sitem, dostlarının mutlu bir zaman dilimi yaşamalarını isteme, vb.

Divançedeki kaside Mehmed Râmî Paşa'nın övgüsüne ayrılmıştır. "Bahâriyye Der-Medh-i Vezîr-i A'zam Râmî Paşa" başlığını taşıyan kaside 53

Özgür KIYÇAK

beyitten müteşekkildir. Râmî Mehmed Paşa (d.1065/1654-ö.1119/1707-1708) XVIII. yüzyıl Osmanlı sadrazamıdır. Asıl adı Mehmed olup Râmî mahlasıyla tanınmıştır. Kabiliyeti sebebiyle dönemin şairleri arasında tanınmış, Sâmi ve Nâbi ile yakınlık kurmuştur. Nâbi'nin Hac yolculuğu esnasında yanında bulunmuştur. Devlet adamı olmanın yanı sıra sanatkâr bir kimliği bulunmaktadır. Manzum ve mensur eserlere sahiptir. Pek çok şaire naziresi bulunmaktadır. Şairliği, sanatkâr kimliği ve üç dilde söz söyleme kudreti tezkire sahiplerince övülmüştür. Sanatkâr aynı zamanda devlet adamı olarak sanatı ve sanatkârı himaye etmiştir. Râmî, kalemîyeye mensup bir şahsiyettir. Ulemaya büyük iltifatta bulunmuştur. Veziriazamlığı esnasında sık sık meclisler tertip ederek onlara ziyafet vermiştir.

Fâ'izin hem bir şair hem de bir ilim adamı olarak Râmî Paşa'nın iltifatlarına mazhar olduğu anlaşılmaktadır. Ya da en azından beklenti içinde olduğu söylenilebilir. Eldeki bilgiler çerçevesinde ilişkilerini gösterir bir bilgiye ulaşılmış olmamakla birlikte Râmî Paşa'nın âlim ve şairler karşısındaki tutumu bu kanının oluşmasını sağlamaktadır. Fâ'iz'in onun methiyesinde değindiği hususlar ile Râmî Paşa'nın kişiliği arasındaki bir mukayese belli ipuçlarının yakalanmasını sağlamaktadır.

Kasidenin nesib kısmı başlığında da belirtildiği gibi bir Bahariyedir. Bahariyeler bir tür olarak bahar tasvirlerinin yapıldığı manzumelere verilen addır. Kasidelerin konusu bahar olan tasvirî giriş bölümleri bu adla anılmıştır. Övgü öncesi bir hazırlık ya da zemin olarak bahara yer verilir. Medhiye ile bahar arasında bir girizgâh kurulur. Memduh övüldükten sonra dua bölümünde memduh ile bahar arasında ilgi kurularak söz tekrar bahara getirilir. Bahariyye içinde tasavvufî düşünüş şekilleri ile de karşılaşılabilir. Örneğin aşağıdaki beyitte hüsn-i talîl sanatı çerçevesinde “cemâl”, “temâşa” kelimeleri tasavvufî bir anlamı çağrıştırmaktadır. Mutlak güzellik Allah'ın güzelliğidir. Temaşa ise Allah'ın tecellilerini seyretmedir:

Cemâl-i Hâkîki temâşâ için şehir nergis

Tamâm-ı jâleden oldu çü pîr-i 'eynek-dâr (k.1, b.13)

Aşağıdaki beytinde de yine tecelli kavramı çerçevesinde Allah'ın varlıkta tecellisi yer almaktadır. Baharın tüm güzellikleri anlatılırken Settâr olan yüce Allah, Tûr ağacı gibi gülde tecelli etmiştir:

Dıraht-ı Tûr-şifât oldu ser-zede gülden

Şerâr-ı nâr-ı tecellî-i Hâzret-i Settâr(k.1, b.19)

Râmî Mehmed Paşa'nın övgüsünde tasavvufî bir imajdan yararlanılmıştır. Kalp saflığı ayna olarak düşünülmüştür:

Kemâl-i şafvet ile oldu tab'-ı pür-nûri

Cemâl-i şâhid-i esrâr-ı gayba âyinevâr(k.1, b.37)

Fâ'iz'in gazellerinin önemli bir bölümü çeşitli şairlere nazire olarak kaleme alınmıştır. Nazire olarak kaleme aldığı gazellerine “Der-Tetebbu‘-ı Nâbî” gibi adlandırmalarla dikkat çekmektedir. Nazire olarak kaleme aldığı Türkçe şiirlerinde şu isimler anılmaktadır: Ârif Efendi, Şehrî-i Rodoscukî, Râmî Efendi, Rüşdî Efendi, Nâbî, Kâmî Efendi-i Edirnevî. Fâ'iz XVIII. yüzyılın genel temayülüne uyarak nazireler kaleme almıştır. Nazirleri sıradan bir taklit olmanın ötesinde Fâ'iz'in söyleyiş kudretinin görülebileceği özgün ifadelerdir. Gazellerinin muhteva ve üslubunun belirlenmesinde nazire olarak seçilen zemin gazellerin büyük etkisi bulunmaktadır. Şairin nazire gazelleri devrinde hâkim üslupları, kudretli şairleri, şairin etkilenmelerini belirlemede katkı sağladığı gibi şairin estetik zevk, temayül ve üslubunun belirlenmesine de katkı sağlamaktadır. Fâ'iz'in nazire gazellerinde kendisine nazire yazdığı şairler kadar başarılı olduğu ve bir taklide düşmediği görülür.

Fâ'iz'in gazellerinde dikkat çeken bir muhteva özelliği zaman zaman birden çok muhtevanın aynı gazel çerçevesinde ele alınmasıdır. Gazellerinde farklı muhteva özellikleri dikkat çeker. Bunlar şöyle sıralanabilir: Âşık/âşıklık hal tasvireri, sevgili vasıfları, tasavvufî eda, sosyal eleştiri, zahitliğin eleştirilmesi, nasihat, İlahî yardım talebi, sevgiliye övgü, sevgilinin tegafülü, şahsa (Hz. Ali) övgü. Anılan bu muhteva özellikleri klasik edebiyatın genel çerçevesi içinde sıklıkla karşılaşılabilecek muhtevalardır. Hikemî tarzın gazellerde sosyal eleştiriye yönelmesi Fâ'iz'in gazellerinin muhtevası ile (nazire sebebiyle) benzerlik taşır. Bir gazel içinde birden çok muhtevaya yer vermesi ise onun gazellerine özgü bir özelliktir. Fâ'iz'in gazellerinin muhtevasında naziresini yaptığı zemin şiirler belirleyici olmakla beraber şairin tercihleri ve etkilendiği şairleri göstermesi bakımından dikkate değerdir. Örneğin müretteb divan nüshası elde bulunmayan ve tezkirelerin verdiği bilgiler çerçevesinde devrinde şiirlerinin beğenildiği anlaşılan Şehrî'ye Fâ'iz'in bir nazire kaleme alması kendi dönemine ve Şehrî'nin edebî kimliğine dönük önemli ipuçları olarak görülebilir.

Klasik edebiyat geleneğinde tarih düşürme hatırı sayılır bir öneme sahiptir. Önemsenen ya da tesiri birey ve toplum nezdinde hissedilen pek çok hadiseye ebced hesabıyla tarih düşürülmüştür. Edebî eser estetik fenomen olmanın yanı sıra tarihî bir fenomen olarak da zengin bir muhtevayı barındırabilir. Bu açıdan tarihler edebî ve tarihî değere sahiptir. Tarih düşürmede maksat sadece tarihi duyurmak değildir. Şairin edebîliği de gözetmesi gereklidir. Bu bakımdan kelimenin manalı olması gerekliliği sebebiyle mana sanatları, sözcüklerin şekil özelliği sebebiyle söz sanatları, fıkî bir mesai gerektirmesi sebebiyle de fikre bağlı sanatlar grubunun içinde değerlendirilebilir. XVIII. yüzyıl klasik Türk edebiyatı, tarih türünde nazım ürünlerinin çok sayıda kaleme alındığı bir yüzyıldır. Lugaz ve muamma türüyle birlikte tarih türünde de büyük bir artışın

bu asırda görülmesinde Sebk-i Hindî'nin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Fâ'iz'in tarihlerinde devir ve medeniyet algısını yakalamak mümkündür. Örneğin vefatına tarih düşürülen “okumuş bir kadın” Fâ'iz tarafından takdirle anılır: “Şalâh-endişe ‘iffet-pîşe ya c'nî okumuş kadın/Ki olmuşdı niçe yıl nükte-dân-ı âyet-i takvâ” (kt.13, b.4).

Fâ'iz'in divançesinde 13 Türkçe kıta bulunmaktadır. Bu kıtalar doğum, ölüm, imar gibi önemli hadiselerle düşülmüş tarihlerdir. Tarihler başlangıçta divanlarda hangi nazım biçimiyle kaleme alınmışsa o nazım biçimi içinde değerlendirilmiş; ancak sonraları klasik bir divan tanziminde “tevarih” başlığı altında ve divanların sonlarında yer almıştır. Fâ'iz'de böyle bir başlık yer almamaktadır. Derkenara yazılmış üç tarih hariç tutulursa divançede yer alan diğer nazım biçimlerinden farklı olarak (manzumelerin sıralanmasındaki esas bakımından)tarihler kıta nazım biçimi ile divançenin en sonunda art arda yer almaktadır. Fâ'iz'in tarih düşürürken hadiseleri zaman zaman edebî bir üslupla anlatmayı tercih ettiği görülür; ancak bu tarz ifadeleri sınırlı sayıdadır: “‘ Ukâb-ı merk sîne-i Şâhîni kıldı çâk”. Kıta nazım biçimi ile düşürdüğü Türkçe tarihlerin ve ne/kim için olduğu şöyle sıralanabilir: **1. kıta:** İmar edilen bir çeşme hakkında, **2. kıta:** Bir köşk hakkında, **3. kıta:** Ağa İsmail Efendi'nin ölümü hakkında, **4. kıta:** Kimliği belirtilmeyen bir kişinin vefatı hakkında, **5. kıta:** Zeyne'l-‘Âbidîn adlı şahsın ölümü hakkında, **6. kıta:** Şahin Efendi'nin ölümü hakkında, **7. kıta:** Lâle-zârî Şeyh Ahmed Efendi'nin ölümü hakkında, **8. kıta:** Solak Paşa-zâde Yûsuf Ağa'nın ölümü hakkında, **9. kıta:** Gümrük Kapısı Üçüncü Kâtibi Hüseyin Efendi'nin vefatı hakkında, **10. kıta:** Yedikule'nin tamiri hakkında, **11. kıta:** Hurrem Efendi'nin vefatı hakkında, **12. kıta:** Hasan Ağa'nın oğlunun vefatı hakkında, **13. kıta:** Eğitimli bir kadının vefatı hakkındadır.

Fâ'iz; matlalarında, müfredlerinde ve mısrasında büyük çoğunluğu muamma ve lügaz olmak üzere çeşitli konulara değinmektedir. Döneminin genel bir özelliği ve Sebk-i Hindî'nin tesiriyle lügaz ve muamma onda yer almaktadır. Bu nazım birimleriyle Fâ'iz'in zaman zaman lirik söylemleri görülmektedir.

6. Vezin ve Kafiye

Fâ'iz'in genel olarak aruzu kullanmada başarılı olduğu söylenebilir. Ancak zaman zaman manzumeler içinde vezni aksayan, zihafı mısralarla karşılaşmaktadır. Aruzun Türk diline uygulanmasından kaynaklanan imale kullanımı da onda sıklıkla görülmektedir. Fâ'iz, Klasik Türk edebiyatında sık kullanılan vezinleri tercih etmiştir. Fâ'iz, en çok hecez bahrini kullanmıştır. Bunu remel bahri takip etmektedir. Okunmadığı için vezni tespit edilemeyen bir gazel, nazımşekli/birimi çeşitli sebeplerle bilinmeyen ve bu sebeplerle vezni de tayin

Özgür KIYÇAK

uyak	nazım şekli/birimi	toplam
mürdefe	1 kas, 11 g., 7 r., 6kt., 6mt.: (1.kas., 6.g, 4.g, 7.g,8.g,20.g,17.g,19.g,2.g.,14.,13.g.,18.g,1.r.,2.r.,3.r.,7.r.,8.r., 9.r.,10.r.,1.kt.,3.kt.,5.kt.,6.kt.,8.kt.,12.kt., 1.mt.,2.mt.,8.mt.,9.mt.,11.mt.,13.mt.	31
mücerred	7g,6kt.,5mt:(5 g., 1.g.,12.g,13.g,10.g, 9.g.,11.g.,16.g,2.kt,8.kt.,9.kt.,10.kt.,11.kt.,13.kt.,3.mt.,4.mt.,6.mt.,17.mt.,12.mt.	18
mukayyed	4r., 1kt., 1mt. (4.r.,5.r,6.r.,4.kt,5.mt.	6
?	15. gazel ve nazım şekli/birimi belirlenemeyen iki manzume	3
-	1mat, 4 müf, 1 mıs. (10.mt, 1.mf., 2.mf.,3.mf,4.mf, 1. mıs.)	6
		64

Fâ'iz, 14 gazelinde Türkçe redif kullanmıştır. 1 gazelinde redif bulunmamaktadır. Rubailerinden 7'si Türkçe rediflidir. 3 rubaisinin redifi yoktur. Fâ'iz, rübailerinde çoğunlukla Türkçe redifi tercih etmiştir. Matlalarından 10' u Türkçe rediflidir. Matlalarından 9'unun redifi Türkçedir. Matlalarından 4'ünün redifi yoktur.Fâ'iz redif ve kafiye hususunda çoğunlukla Türkçe isim, fiil ya da ekleri tercih etmiştir.

SONUÇ

Fâ'iz, 1674-1675 yılında İstanbul Yedikule Mahallesi'nde doğdu. Babasının adından ötürü Câbi-zâde Halîl Fâ'iz olarak anıldı. İyi bir eğitim aldı ve geniş bir sahada bilgi sahibi oldu. Astronomi, matematik, geometri gibi ilimlerle ilgilendi. Kıvrak bir zekâyâ sahipti. Çok farklı sahalarda ve çok sayıda eser kaleme aldı. Sahip olduğu kuvvetli ilimle adını duyurabilirdi. Üç dilde ifade kabiliyetine, âlim ve sanatkâr bir kişiliğe sahipti. Nazım ve nesir sahasındaki eserleri döneminde beğenildi.

Divançesinde Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler bulunmaktadır. Divançe'de Türkçe 1 kaside, 20 gazel, 10 rubai, 13 kıta,13 matla, 4 müfred, 1 mısra ve nazım biçimi/birimi çeşitli sebeplerle tespit edilemeyen iki manzume yer almaktadır. Onun şiirlerinde zihnilik, lirizm, tasavvufi ve rindane eda, orijinal hayaller, Sebk-i Hindî tarzı, Hikemî tarz, sosyal eleştiri görülebilir. XVIII. yüzyılın karakterisitik özelliklerinden olan nazireciliğin, tarih düşürmenin, muamma ve lügaz türünün artışının Fâ'iz'in divançesinde karşılık bulduğu görülür. Onun gazellerinin üslup ve muhtevasında kendisine nazire kaleme aldığı şairlerin tesirini bulmak mümkün olduğu gibi orijinal bir kimliğe sahip olduğu görülmektedir.

Fâ'iz dil ve üslup bakımından külfetsizdir. Bunun yanısıra mahallî üslubun sıradanlığını onda görmek mümkün değildir. Fâ'iz, çoğunlukla soyut olanı somutlaştırmaktadır. Nadiren de olsa halk diline özgü “yaman”, “el-emân” gibi kelimeleri tercih etmiştir. Farsça ve Arapça'yı şiirlerinde kullanmış ve üç dilde şiir söyleyebilme kabiliyetini göstermiştir. Zaman zaman nadir kullanılan

kelimeleri tercihi onun üslup özelliği arasındadır. “Gözünde uçmak-“ gibi deyimler, nadir bir kullanım olsa onun üslubunun dikkat çekici bir özelliğidir.

Divançedeki kaside 53 beyitten oluşmaktadır. Gazelleri 5-9 beyit ve kıtaları ise 2-7 beyit arasındadır. Gazellerinin önemli bir bölümü naziredir. Eda ve üslup bakımından etkisinde kaldığı kişi veya tarzları tespit etme ve Fâ'iz'in yaşadığı dönemdeki edebî beğenileri tespit edilme açısından anılan nazire gazeler önemlidir. Rubailerinde tasavvuf, hasret, sevgiliye duyulan özlem, sitem vb. konular ele alınmaktadır. Râmî Mehmed Paşa'ya sunulmuş Fahriye bölümü bulunmayan kaside klasik kaside türünün genel özellikleri içinde değerlendirilebilir. Fâ'iz, kıtaları ile devrinin çeşitli hadiselerine tanıklık etmiştir. Tarihleri zaman zaman edebîlik özelliği gösterebilmiştir. Tarihleri devrine tanıklık ettiği gibi tarihlerinde yazıldığı dönemin algı dünyasını yansıtan ifadelerle de karşılaşmaktadır. Matla, müfred ve mısrasında muammave lügazların yanı sıra pek çok farklı konu ele alınmıştır.

Şair aruzu kullanmada başarılıdır. Ancak zaman zaman bir manzume içinde vezni aksayan veya zihaf yapılan mısralar görülebilmektedir. Kafiye kullanımında en çok mürdefe kafiye rediflerinde Türkçe redifleri tercih etmiştir. Bu bakımdan onun şuurulu bir tercihinin var olduğundan bahsedilebilir.

Fâ'iz'in edebî kimliğini tanıtacak olan divançesindeki Türkçe şiirlerin yayınlanması tarafımızca gerekli görülmüştür. Yakın bir zamanda Farsça ve Arapça unsurlarla beraber bütün bir divançenin Latin harflerine aktararak, sözlük ya da dil içi çevirisi ve tıpkıbasımıyla Fâ'iz'in anılan divançesinin kültür ve edebiyat tarihimize kazandırılması düşünülmektedir.

Câbî-zâde Halil Fâ'iz'in Türkçe Şiirleri

-Kaside-

BAHĀRĪYYE DER-MEDĤ-İ VEZĪR-İ A'ZAM RĀMĪ MEHMED PAŞASELLEMEHU'LLĀHU TE'ĀLĀ³

. - . - / . - - / . - - / . - -

1. Cihānı eyledi ġarġ-āb-ı zevġ cūş-ı bahār
Mey-i neşāt ile pūr oldı sāĥa-ı gūlzār
2. 'Umūm-ı luġf-nūmā ile ser-be-ser şimdi
Çü gil 'ulūvve teveccūh ider keh-i dīvār
3. Zemīni ġarġa-ı seyl-āb itdi feyż-nūmā
Ki bī- sefīne nigāha daĥı muĥāl gūzār

³Fâ'iz, Divançe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 1^b-2^b

Özgür KIYÇAK

4. Bu nev-bahârda tuğyân-ı âb ile bî-şek
Ġarîķ-i baħr-ı şî'rdür sefine-i eş'âr
5. O deñlü oldı ser-efrâz-ı cünd neşv ü nemâ
Nüfûz-ı âb olur ħâk-i gülşene düşvâr
6. Yayıldı güşe-be-güşe 'asâkir-i şâdî
Olnca ħayme-figen gülsitâna şâh-ı bahâr
7. Ķumâş-ı sebzi çemen eyledükde pây-endâz
Şükûfe itdi ħudûm-ı güle nuķûd-nişâr
8. Miyâha mevceyi bâd itdi vesme-i ebrû
Olnca şa'sa'a-ı gül ħınâ-yı dest-i çenâr
9. Dimâğa neş'e-fezâ olmada bu dem oldı
Şarâb-ı nâb ile hem-ser şükûfe-i destâr
10. 'Aceb mi yansa yaķılsa hezâr-ğayret ile
Gülün açıldı yüzi oldı şâhid-i bâzâr
11. Dimâğı kıldı mu'atţar nesîm-i hoş-enfâs
Nigâhı şule-i gül itdi maţla' u'l-envâr
12. Çemen bahârı dü-esbe idince istikbâl
Gül-i piyâde çü etfâl oldı çûba süvâr
13. Cemâl-i Ħaķķı temâşâ için seħer nergis
Tamâm-ı jâleden oldı çü pîr-i 'eynek-dâr
14. Olur şükûfeye süsen berât-ı bî-bergî
Huķûķ-ı ebr-i bahârı iderse ger inkâr
15. Ħumârı def'ine meyħâne-i İlâhîden
Ayağı bâde-i şebnemle ħoncenün ser-şâr
16. Çemen çemen süriyüp yine mevc zencîrin
Ķarârı ħalmadı dîvânedür meger enhâr
17. Ķalurdı ħonce ruķâd-ı 'ademle piçide

Figân-ı bülbül-i şūrîde itmese bîdâr

18.Çemenle yağıdığı dem gül uçuk uçuk âteş

Figâna başladı yer yer kebâbvâr hezâr

19.Dıraht-ı Tūr-şifat oldu ser-zede gülden

Şerâr-ı nâr-ı tecellî-i Hâzret-i Settâr

20.Tamâm-ı gülşeni ol âteş eyledi sūzân

‘ Aceb mi bî-ğod olursa hezâr-Mūsāvâr

21.Oğur bu şi‘ r-i teri her seher gülistânda

Edîb-i nâdire-perdâz ‘ andelîb-i nizâr

22.Gelince cilveye gülşende kâmet-i dil-dâr

Hemân serv-i sehî itdi ihtiyâr kenâr

23.Piyâleyi ele al nûş-ı hûn-ı taqvâ it

Bu demde tevbeye şad-bâr eyle istiğfâr

24.İderse kıddine teşbîh kendüyi o bütûñ

Miyân-ı serve olur tavk-ı fâhte zünnâr

25.Bu rûzgârda şad-ğayf gonçe-i ümmîd

Şükûfte olmadı gitdi niçe hazân u bahâr

26.Yine telâţum-ı mevc-i bahâr ile Fâ'iz

Hurûş eyledi deryâ-yı dîde-i hûnbâr

27.Dehen-güşâ ola tâ çend hâmyâze ile

Sezâ budur pes ezîñ nergis ide def‘ -i humâr

28.Zamân-ı ‘ ayş u şarab geldi eylesün muţrib

Nevâ-yı nây-ı ferağ-zâ ile nevâziş-i târ

29.Ki bir vezîr-i zamân-ile gülsitân-ı cihân

Hazâna varmış iken oldu tâze-rûy-ı bahâr

30.Zihî vezîr Aristo-zekâ vü Āşaf-rây

Ki ‘ aql-ı külle sezâdur olursa ders-güzâr

Özgür KIYÇAK

31. Vezîr-i fâzıl u dānā netîce-dān-ı minā
Hıdîv-i kişver-i ma' nā müsellemlü'l-eṭvār
32. Şemiyî-yi faḥr-ı rûsul nûkte-âşinā-yı sübûl
Necîb ü zübde-i gül vâkıf-ı serâyer-i kâr
33. Sipîhr-i ' ilm ü hüner âftâb-ı faẓl u kemâl
Şehâb-ı luṭf u mürüvvet cihân-ı ḥilm ü vaḳâr
34. Ḥayât-ı tâze virür mürdegân-ı ma' nāya
Şarîr-i kilik-i terî nuṭṭ-ı ' İsevî-girdâr
35. Direm-feşân kefi mâye-baḥş-ı ma' den-i zer
Niğâh-ı luṭfî gedâyâna kîmyâ-âşâr
36. ' İkâl-ı mekremet ü şahbâl-ı himmet ile
İder maşîd-i cihânla ḳulûb-ı ḥalkı şikâr
37. Kemâl-i şafvet ile oldı tab' -ı pür-nûrî
Cemâl-i şâhid-i esrâr-ı ğayba âyinevâr
38. Semend-i tünd-rev-i çerḫ râm-ı fermânı
Muṭî' -i ḥükmi sebük-tâz-ı şâbit ü seyyâr
39. Ḥuzûr-ı mekremete ḥâl-i zârı ' arz itdüm
Bu maṭla' ile idüp râz-ı sînemi izḫâr
40. Kef-i sipâh elümde sipîhr-i süst medâr
Vücûd-ı zerdümi itdi ṭlâ-yı dest-âḫşâr
41. Evân-ı ma' deletüñde eyâ şehâ-kânı
Netîce ḳalmadı bir dilde renciş-i âzâr
42. Direm-feşânî-i her bî-nevây-ile ismüñ
İḫâṭa itdi başit-i zemîni gerdünvâr
43. Hezâr-ı ḥâme süḫan-güy olsa luṭfuñdan
Mişâl-i ğonce olur teng-dil ' uḳûd-ı şümâr

44. Ve ger terennüm iderse ħurūş-ı kahrūñdan
Olur mişâl-i gül-i âl âteşin-minķâr
45. Miyâne şayrefiyân-ı ħulūşda oldu
Saña kemâl-i maĥabbet zer-i tamâm-^ç ayâr
46. Zamānuñ içre o kimdür ola perişân-dil
Meger ki turre-i țarrâr-ı şâhid-i Tâtâr
47. Eger bu demde bulunsaydı şâhib-i ^ç ubbād
İderdi sendeki fażl u meziyyeti iķrâr
48. Nevâle-çîn-i simātuñ olursa lâyıķdur
Sikender ü Cem ü Nüşirevân ü İsfendâr
49. Vezîr-i nükte-şinâsâ sûtüde-iz^ç ânâ
Eyâ penâh-ı faķîr ü mu^ç in-i her nâ-dâr
50. Bahâr mevsimi geldi nihâl-i ümmîdüm
Revâ mı böyle ķala nâ-şüküfte vü bî-bâr
51. Yeter yeter bu ķadar ^ç arz-ı ħâl ey Fâ'iz
Du^ç â-yı devletini it zamîme-i ezķâr
52. İder bu ^ç âlem-i imkâna tâ nüzûl u ^ç ubûr
Hezâr-ķâfile-i feyz hezâr-ĥazân u bahâr
53. Nihâl-i zâtını her laĥza eylesün şâd-âb
Şüküfe-zâr-ı cihâna Müheymîn u Ğaffâr

**-Gazeller-
Ġazāliyāt⁴**

I⁵

--./--./--./--

1. Ey ʔal⁶ at-ı mihr-i felek-ārā-yı melāḫat
Rūyuñda ⁶ayān şūret-i ma⁶nā-yı melāḫat
2. Baḡ āyineye söyle ki kimdür saña hemtā
Ey la⁶ l-i lebi ʔūṭi-i gūyā-yı melāḫat
3. İtsek n'ola güftāruñ ile mürdeler iḫyā⁶
Sensin dem-i cān-baḡşla ⁶İsā-yı melāḫat
4. Görseydi ruḫuñ āyine-i ḫūbda Yūsuf
İtmezdi görüp kendüyi da⁶vā-yı melāḫat
5. Fā⁶ 'iz gibi olsun ruḡ-ı zībā ki nazar-sāz
İtmek dileyen seyr ü temāşā-yı melāḫat

II⁶

-.--/-.--/-.--/-.--

1. Hādī-i rāh-ı maḡabbet kūy-ı ḫirmān gösterür
Dā⁶ imā pervāneye şem⁶ -i şebistān gösterür
2. Bü'l-⁶ aceb bu reh-nümā-yı pīr-i ⁶aşḡ bī-dillere
Kimine kūh kimine rāh-ı beyābān gösterür
3. ʔa⁶ ne-sāzān-ı ḫarābatı görüñ meyḫānede
Raḡm-ı rindān eyleyüp cām-ı dıraḡşān [gösterür]
4. Feyzini seyr eyle ey pīr-i muḡān bu bādenüñ
⁶Āşıḡa cānānımı çāk-i girībān gösterür
5. Cān atarlar üstine ḡaşd-ı şehādet eyleyüp
Her ne dem ki ḫaçerin ⁶uşşāḡa cānān gösterür
6. Tāze-dāḡ-ı sīnesin cānānına seyr ettirür

⁴Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 2^b

⁵Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 3^b

⁶Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 4^a

Güyyiâ Fâ'iz açılmış bir gülistân gösterür

III⁷

Der-Tetebbu^c-i ^cĀrif Efendi

--./-./.-./-./-.-

1. Ol rû-be-râh-ı ^caşğ-ı cihânda reviş budur
Resm-i bihîn-i ^caşık-ı hüsrev-meniş budur
2. Her dâğ-ı tâze sîne-i abdâl-ı ^caşğda
Ruhsâr-ı yâre manzar olur gösteriş budur
3. Râh-ı fenâda laht-ı cigerdür gıdaları
Erbâb-ı ^caşğa h^yân-ı felekden ħoriş budur
4. Vir nağd mey-fürüşa mey-i lâle-rengi al
Sûk-ı metâ^c-ı ^caşğda dâd ü dihiş budur.
5. Eyle ħadeng-i ħamzeyi sîneñde terbiyet
Fâ'iz mezâk-ı ^caşğa sezâ perveriş budur

IV⁸

Der-Tetebbu^c-i Şehrî-i Rodoscuķı

--./-./.-./-./-.-

1. ħaçer be-kef o şüh-ı sitemger yaman gelür
Ķasd-ı dil-i nizâre gelür el-emân gelür
2. ^cĀşık-ı cihâne vaz^c itdügi gibi⁹
Derd ü belâ vü miğnet ü ħam pey-devân gelür
3. ħaç gelse nev-baħârı gider ħâr-zâr olur
Gülzâr-ı ħüsne rüy-ı bütâne ħazân gelür
4. İtme taţayyür eyle ħazer ħayr-ı ħayrdan
Her ne olursa cârî zebâne hemân gelür

⁷Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 4^a

⁸Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 4^a

⁹Vezin aksamıştır.

Özgür KIYÇAK

5. Erbāb-ı ıab‘ a çerh-i sitemkār Fā’izā
İtdüklerine nādım ola bir zamān gelür
V¹⁰
--./-./-./-./-.-
1. Bağ-ı cihānda ıaddi gibi bir şecer mi var
Mānend-i sīb-i ğabğabı yā bir şemer mi var
2. Sengīn-rikāb itmese rūhı ta‘ allukāt
Fülk-i vücūda bād-ı fenādan haıar mı var
3. Dil eşk-i ye’s-iıhasret-i yār ile çün şafağ
Hūn-ābe-dāmen olmaya şām u seher mi var
4. İtdi hezār-perde-i ārāmı çāk çāk
Bilmem şabāda tāze yine bir haber mi var
5. Dāmen-derīde şahid-i bāzār olmaya
Bu çār-bāğ-ı köhnede bir verd-i ter mi var
6. Cūy-ı hurūş-ı bülbülü pür-cūş eyledūn
Ey bād yoısa maıdem-i gülden eşer mi var
7. Dil nūş-ı hūn itmeye şām u seher mi var
Ĝamdan halāş olmağā ‘ uşşāka per mi var
8. Pervāz-ı murğ hüsn-i civānāne ‘ İşmetā
‘ Ālemde hiç haı gibi bir bāl ü per mi var
9. Tığ-ı zebān-dırāzı a‘ dāya Fā’izā
Luıf u mülāyemet gibi nāzük siper mi var

VI¹¹

Der-Tetebbu‘ -ı Rāmī Efendi

.---/---/---/---

1. O bīdlige bu menzilğāhda ıaddūn kemān eyler
Hādeng-i nālesine ıas-ı gerdūnı nişān eyler

¹⁰ Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 4^a-4^b

¹¹Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 4^b

2. Bu bâzâr-ı fenâda rind sūd-ı bî-girân eyler
Hayâl-i maḥzla zühhâd bî-hûde ziyân eyler
3. Ney-i âteş-feşân ol dem ki meclisde figân eyler
Hırâş-ı sînemi ol ser-keşe bir bir beyân eyler
4. 'Înân-ı nefis-i tündi zabt iden bu 'arşagâh içre
Semend-i âteşin-cevlân-ı çerḥi zîr-i rân eyler
5. Hünermendi çalar yerden yere pâ-mâl ider gerdün
Sa'âdetde edâniyi müşârün-bi'l-benân eyler
6. Olan Mecnûnveş şahrâ-neverd-i vâdî-i sevdâ
Bu çetr-i nîlgünü farkı üzre sâyebân eyler¹²
7. Teveccüh eyledüm bir mesned-i iḳbâle ben Fâ'iz
Ki anuñ gerd-i râhuñ 'aql-ı evvel hırz-ı cân eyler
8. Re'îs-i nükte-perver Ḥazret-i Râmî Efendinüñ
Nigâh-ı luḫfı isti'âd ehlüñ kâmrân eyler
9. Vücüdın Ḥaḳ ḥaḫâlardan ide âsüde vü maḥfûz
Felek tâ mâh u ḥurşîd-i cihân-tâbı revân eyler¹³

VII¹⁴

Velehû

Der-Tetebbu' -ı Rüşdî Efendi

..-/.-./..-/.-.-

1. Biz ki dilden emel-i râḫatı dür eylemişüz
Çekilüp küşe-i ğamgâhe ḥuzûr eylemişüz

¹² Vezin aksamıştır.

¹³ Râmî'ye nazire yazıldığı belirtilen bu gazelle aynı redifli Râmî divanında yalnızca bir gazelle bulunmaktadır. Zemin gazelin vezni ..-/.-./..-/.-.- olduğu gibi beyit sayısı da beştir. Bu bakımdan her iki gazelle arasında yalnızca redif ortaklığı bulunmaktadır. Râmî'nin gazelinin matla beyti şöyledir: "Her kaçan yâr baña luḫf u 'inâyet eyler/ Ğayret-i aşḳ teḳzâ-yı şikâyet eyler" (Râmî, g.71) (gazelle için bkz. Fatma Zehra Kavukçu, 2000, "Râmî Divânı" Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı , s.171)

¹⁴Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 4^b

Özgür KIYÇAK

2. Fikr-i dīdār ile hürmengeh-i eyyām içre
Kiştzār-ı emeli mezra^c -ı nūr eylemişüz
3. Feyz-i tevfiķ ile pīçide idince niçe kez
Pençe-i şahş-ı gam u miñnete zūr eylemişüz
4. Hālden dīdeyi hayfā ki idüp biz taħvīl
Maħv-ı nezzāre-i dīdār-ı umūr eylemişüz
5. Gösterüp bezm-i belāgatde Yed-i Beyzāyı
Fā'izā^c arşageh-i 'ālemi Tūr eylemişüz¹⁵

VIII¹⁶

Velehū

.-./..--/.-./..-

1. Çerāğ-ı meclisimüz dāğ-ı sīne vü serimüz
Bizim olur giderek şeb-çerāğ-ı aħkerimüz
2. Siphre bāl-ı maħabbetle eylerüz pervāz
Egerçi seng-i sitemle şikestedür perimüz
3. İder bu āb-şode dilde^c aşķ-ı yār qarār
Bizüm miyān-ı bahirde olur semend yerimüz
4. Cihānda mālīk-i iksīr-i zerdī rüyımız
Egerçi şūret-i zāhirde zerre yok zerimüz
5. Biz ol girīve-rüy-ı vādī-i gam-ı^c aşķuz¹⁷
Ki eylemez tek ü pū şāh-ı dehre aħķarımız

---

¹⁵Anılan bu gazelin nazire olarak yazıldığı zemin şiirin matla beyti şöyledir: “Biz ‘adem rāhini ‘aşķuñla ubūr eylemişüz/Zerreves mihr ü cemālūñle zuhūr eylemişüz” (Rüşdī, g.70) (gazel için bkz. Hasibe Kayhan, 1991, “Rüşdī, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni”, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, s.163). Rüşdī Efendi’ye nazire olduğu belirtilen gazelin aynı kafiye, redif ve vezinde, eşit beyit sayısında zemin şiir olarak kabul edebileceğimiz bir gazel örneği Rāmī’nin divanında görülmüştür. “Sifle dünyā ile biz terk-i huzūr eylemişüz/Dilümüz cur‘a-keş-i bezm-i umūr eylemişüz” (Rāmī, g.123) matlalı bu gazelin anlam dünyası, imaj, üslup özellikleri göz önünde bulundurulduğunda Fā’iz’in andığı Rüşdī Efendi’nin de Rāmī’ye nazire yazdığı ya da Rāmī’den etkilenebileceği düşünülmektedir. (gazel için bkz. Fatma Zehra Kavukçu, 2000, “Rāmī Dīvānı” Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim, s.193)

¹⁶Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^a

¹⁷Vezin aksamıştır.

6. Sitâre sũhtegân-ı maħabbet içre bizüm
Felekte kevkeb-i mevhumâ beñzer âhŕirimüz
7. Mürîd-i muğbeceyüz ħânķāh-ı 'aşķ içre
'Aceb mi pîr-i muğân olsa şeyĥ-i ekberimüz
8. Sebû-yı çerĥ-i denîden becâ-i bâde-i nâb
Tamâm-ı zehr ile ser-şâr oldı sâğarımız
9. Hemîşe şûret-i a' mālî itmedük taşĥîĥ
Ĥaĥ-ı ĥaĥâ ile Fâ'iz pür oldı defterimüz

IX¹⁸

Der-Tetebbu' -ı Nâbî

--./-.-./.-.-./-.-

1. Bir neş'e cām-ı ķāleb-i âdemde ķalmamış
Bir cāy-ı zevķ maħbes-i ' âlemde ķalmamış
2. Evvel virürdi bir iki sâğar feraĥ dile
Şimdi o neş'e keyfde vü kemde ķalmamış
3. Ĥisset iĥâta eylemiş eczâ-yı ' âlemi
'Azm-i sehâ tabî' at-ı Ĥâtemde ķalmamış
4. Olmuş füsürde tab' -ı çemen bād-ı serd ile
Revnāk' izâr-ı ĝonce vü şebnemde ķalmamış
5. Evzâ' -ı ĥalk sâĥtedür biribirine
Fâ'iz ĥulûş tıynet-i ' âlemde ķalmamış¹⁹

¹⁸Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^a

¹⁹ Bu gazel Nâbî'nin "Naķş-ı şafâ şahîfe-i ' âlemde ķalmamış/Büy-ı vefâ ĥamîre-i Âdem'de ķalmamış" (Nâbî, g.351) matlalı gazeline nazire olarak söylenmiştir. (bkz. Ali Fuat Bilkan, Nâbî Divanı c.2, Ankara: Akçağ Yay., 2011, s.718).

X²⁰

Velehū

.-./...-./.-./...-

1. Hevā-yı haṭṭla itdi cünün-ı' aşq hurūş
İrer miyāh ḥad evvel belī bahār ile cūş
2. Ölünce yār-ı haṭ-āverde mātem eylemege
Fırāq-ı hüsnle oldı cemālī nīlī pūş
3. İdince būy-ı çemenzār-ı haṭṭı istişmām
Unıtdı zūlf-i nigārı şabā olup medhūş
4. Görince ṭāqa-yı ebrūyı döndi mihrāba
Teveccüh-i ğalaṭın bildi zāhid-i bī-hūş
5. Eger qalursa bu vādī-i tāze Fā'izde
Şarīr-i kilk-i teri bülbüli ider ḥāmūş

XI²¹

(?)²²

.-./...-./.-./...-

1. Żuhūr idüp ruḥınuñ şafḥasında cevher-i haṭ
Dirīĝ o āyine-i şāf oldı muĝber-i haṭ
2. Telāṭum itdi yem-i hüsn bād-ı elem ile
Çekildi sāḥile mevceler-[i]le ' anber-i haṭ
3. Hücüm-ı ceyš-i Ḥabeş gibi Rūmı ğāret için
Diyār-ı hüsnini teşḥire çekdi leşker-i haṭ
4. Hümā-yı bāl-ı bahār-ı leṭāfet-ile yine
Açıldı bāĝ-ı ruḥında benefşe-i ter-i haṭ
5. Bulur qalem-rev-i sulṭānı hüsn-i emniyyet
Sütüre-tīĝ ile ref' olunca kāfir-i haṭ

²⁰Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^a-5^b

²¹Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^a

²²derkanarda kırmızı mürekkeple yazılı okunamayan bir başlık yer almaktadır.

XII²³

Velehû fi'l- Kâf

.-./...-./.-./..-

1. Tavâf-ı deyr-i muğân ise zâhidâ kâmuñ
Palâspâre-i rindimi eyle iħrâmuñ
2. Egerçi sîneni nâr-ı ħased tenûr itdi
Ėarîbdür ki yine baħta olmadı ħâmuñ
3. Fütâdegâni dil-âzürde itmesün şâne
Doğınmasun teline ħurra-yı dil-ârâmuñ
4. Hevâ-yı zülf ile olduñ esîr-i ħayd-ı elem
Tasavvur eylemeyüp ħâşıl-ı ser-encâmuñ
5. Felekden itme emel Fâ'izâ şarâb-ı neşâť
Pür olmadıĖca nice def' a ħûn ile câmuñ

XIII²⁴

Lehû

--./...-./...-./..--

1. Dil nice ki olmaya giriftârı 'Alînüñ
Ser-cümle cihân oldu giriftârı 'Alînüñ
2. Bir neş'e-i câvîd virür ħalb-i ħazîne
Keyfîyyet-i fikr-i mey-i ruĖsâr[1] 'Alînüñ
3. İtdi beni güm-geşte reh-i vâdî-i ħırmân
Ol nâz u kirişme ile o reftârı 'Alînüñ
4. Cân-nağdi be-kef zülf-i semen-sâsı ucında
Oldum yine sūdâger-i bâzârı 'Alînüñ
5. Leb-teşne-i be-Kevşer ola Fâ'iz-i nâ-şâd
Oldı lebi âşüfte-i güftârı 'Alînüñ

²³Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^b

²⁴Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^b

XIV²⁵

Lehū fi'l-Lām

--./--./--./--

1. Çeşmüñ o kadar eyledi tekşir-i tegāfül
K'oldı nıgehüñ fāriğ tedbîr-i tegāfül
2. Bî-tābdur 'uşşāka tegāfülden o gözler
Ağyāre budur bā' iş-i taqşîr-i tegāfül
3. Teşbîh iden ebrûlaruñı kavş-i każāya
Şāyestedür olsa hedef-i tîr-i tegāfül
4. Küstāh durur h'āhiş-i vaşluña dil-i zār
Lāyıkdur o dîvāneye zencîr-i tegāfül
5. Āsūde olur keşmekeş- tîg-i nıgehden
Fā'izveş olan geşte-i şemşîr-i tegāfül

XV

.....²⁶

XVI²⁷

-.--/-.--/-.--/-.--

1. Ol perî itdikce nāz u 'işve peydā nev-be-nev
Rāz-ı dil olmağdadur dünyāya ifşā nev-be-nev
2. Köhne derdin tāzeler 'uşşāk-ı miñnet-didenüñ
Feyz-bağş oldıkca bezme cām-ı şahbā nev-be-nev
3. Tāze bir büt-hāneye döndi gönül vîrānesi
Nağş idelden 'aşkıñı ol şüh-ı tersā nev-be-nev
4. Eylese 'uşşāk-ı zāra tāze tāze iltifāt
Gelse açılsa gül-i bāğ-ı temennā nev-be-nev

²⁵Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^b

²⁶5b derkenarında gazel olduğu düşünülen "gösterdüm" redifli bir manzume yıpranma ve yırtıklık sebebiyle okunamamıştır. (bkz. Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^b).

²⁷Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr.6^a

5. Hâtır-ı işkestede qalmazdı Fâ'iz zerre gam
Neş'e-bağş olsa dile şahbâ-yı minâ nev-be-nev

XVII²⁸

Der-Tetebbu'-i Kâmi Efendi-i Edirnevi

..--/..--/..--/..--

1. Kadd-i hırmânuñ olur câme-i 'irfâna göre
Zevk-i 'irfânuñ olur rütbe-i hırmâna göre
2. Mâye-i binişidür bezm-i fenâda bâde
Görmeye rind-i cihân-süz anı yane göre
3. Qaldı maħrûm o dil seyr-i cemâl-i Hâkdan
Ki bu gülzârda bir sebze-yi bîgâne göre
4. Qanı ol vaqt ki bezm içre o şūhuñ 'âşık
Dil-i işkestesini şem'ine pervâne göre
5. Alur ayakdan ider zâhidi mey-hâne ħarâb
O teng-ħavşala qâbil mi ki rindâne göre²⁹
6. Fâ'izâ qaşd-ı helâk ile ħazabnâk gelür
Yine ħançer-be-kef ol âfeti mestâne göre³⁰

XVIII³¹

Lehû

.---/.---/.---/.---

1. Kerem kıl cismümi şad-pâre-i tîğ-i 'itâb itme
Yağup âteşlere cevruñle ey meh-rû kebâb itme
2. Seħervar gülşen-i kûyında feryâd eyle cânânuñ
Biraz ey murğ-ı dil aħvâlüñi ağla ħicâb itme
3. Qadîmî âşnâmızsuñ senüñle iħtilâf itdük
Gel ey derd ü gam-ı cânâne bizden ictinâb itme

²⁸Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^a

²⁹ Vezin aksamıştır.

³⁰ Fâ'iz'in bu gazeli Edirneli Kâmi'nin "Nâ-revâdur dimem ol âfet-i devrâna göre/Âşinâ cevri nevâzişleri bîgâne göre" (Kâmi, g.189) matlalı zemin gazeline naziredir. bkz. Gülgün Erişen Yazıcı, "Kâmi Dîvânı, 2017, s.265, e kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977,kami-divani-pdf.pdf?0> (erişim tarihi: 15.01.2019)

³¹Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^a.

Özgür KIYÇAK

4. Baña bed-terdür ağıyār ile şöhet nār-ı düzaḥdan
Getürme meclise luḥf eyle ey meh-rū ‘ azāb itme
5. Çü baḥr-ı bī-kerān-ı ‘ aşka Fā’iz olduñ üftāde
Düşüp bī-hūde ümmīd-i kenār[kendüñ ḥarāb itme]

XIX³²

Velehū fi’l-Yā’

-.--/-.--/-.--/-.--

1. Cūy-ı eşki nev-bahār-ı şevḳ cūşān eyledi
Sırr-ı ‘ aşḳ ser-i bahiri kef-i ‘ ummān eyledi
2. Fıkr-i ḥaṭṭı eyleyüp bu şeb derūnumdan güzer
Pister ü bālīnüm ekinin muḡaylān eyledi
3. Sırr-ı ‘ aşḳ-ı yāri pūşīde-ḳıyas eyler gönül
Zan ider fānūs nūr-ı şem‘i nihān eyledi
4. Ḥāk-i zillet içre bir gün itdi bī-nām u nişān
Her kimi çerḥ-i denī bir zāt-ı zī-şān eyledi
5. Oldı ḥaṭṭ-ı ‘ anberīni dem-be-dem Fā’iz füzūn
Mevc-i gird-āb-ı fenā gitdikce tuḡyān eyledi

XX³³

Der-Tetebbu‘-ı Nābī Efendi

--./-./-./-./-./-

1. Söyletme ‘ itimād idüp kīne-cūları
Şermende eyle luḥf u kerem ḳıl ‘ adūları³⁴
2. Bir baḥr-ı bī-kenāre olur eylesek cem‘³⁵
Bī-cā isāle itdigümüz āb-rūları

³²Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^a

³³Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^a

³⁴Fā’izin bu gazeli Nābī’nin “Güldürme iltifātun ile kīne-cūları/İtdürme ḥande ‘ āşıḳ-ı zāra ‘ adūları” (Nābī, g.824) matlalı zemin gazeline söylenmiş bir naziredir. Zemin gazel 9 beyitken Fā’iz’in gazeli 8 beyit olarak tanzim edilmiştir. (bkz. Ali Fuat Bilkan, Nābī Divanı c.2, Ankara: Akçağ Yay., 2011, s.824)

³⁵ Vezin aksamıştır.

3. İtse felek müsâ'ade bir kerre hâlevâr
Almak kenâre gör nic'olur mâh-rûları
4. Kâlb eyledi hevâya dil-i bî-ḥulûşumuz
Bu tekyegehde itdügimiz hây u hûları
5. Eyler füsürde ṭab'ı şakın itme istimâ'
Zühhâd-ı ḥuşkuñ eyledügi güft-gûları
6. Oldı perîde ḥayf ḥaṭ-âver olunca yâr
Pejmürde gül gibi ruḥınuñ reng ü bûları
7. Bir dem olur ki mevşil-i küy-ı bütân olur
Üftâdegânuñ eyledügi cüst u cûları
8. Nâbî Efendi gibi benüm daḥı Fâ'izâ
İstanbuluñ gözümde uçar ḥüb-rûları

-Rubailer-³⁶

Rubâ'î I³⁷

--./---./---/-

Feth it der-i taḥkîki fütûhât eyle
Keşf it ḥaceb-i cehli şühüdât eyle
Ḳânûn-ı şifâ isteriseñ bu derde
Cüyâ-yı necât olma işârât eyle

Rubâ'î II³⁸

--./---./---/-

Yârâb dil-i vîrânımı mâ' mür eyle
Zulmetkede-i sînemi pür-nür eyle
Göstermek ile bir daḥı İstanbûlı
Luṭf eyle dil-i zârımı mesrûr eyle
Bu künbed-i zer-niṭâḳ vîrân olsun

---

³⁶Nazım biçiminin ismi şair tarafından belirtilmediği sürece yazılmamıştır. Belirtildiği durumlarda ise yazılmıştır.

³⁷Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 1^b

³⁸Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 1^b

Özgür KIYÇAK

III³⁹

Velehū

--./..-./---/-

Bu künbed-i zer-niṭāk vīrān olsun
Gülmīḥ-i sitāregānī rīzān olsun
İtdi beni bir sīm bedenden mehcūr⁴⁰
Gerdūn dilerem ḥākla yeksān olur⁴¹

IV⁴²

Velehū

--./..-./---/-

Her dem der-i ümmīd küṣāde olsun
Feyz-i kerem ü luṭfi ziyāde olsun
Yārān-ı şafā ḥurrem ü dil-şād⁴³
Cāh-ı ğama bed-ḥ^vāh ü fütāde olsun

V⁴⁴

Velehū

--./..-./---/-

Vā ḥayf beni eyledi ğam dīvāne
Aḥbābdan oldum giderek bīġāne
Naḫd-i dili bu virde virdüm şimdi
Bir muġbeçe-tārā çeker imāne

VI⁴⁵

Velehū

--./..-./---/-

Şehbāz-ı ṭab^ç yā^ç ni Ebābil-zāde
Çengāl-i ser-i zülfin idüp āmāde
İtdi dil-i āvāreyi çün pür-beste
Olsaḫ ne ^çaceb ^çaşkı ile üftāde

VII⁴⁶

--./..-./---/-

Yā Rab beni dil-teşne idüpdür ^çışyān

³⁹Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁴⁰--./..-./---/-

⁴¹--./..-./---/-

⁴²Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁴³ Vezin aksamıştır.

⁴⁴Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁴⁵Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁴⁶Fā'iz, Dîvânçe, Dîvân, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 1^b

Eyle kerem ü merhametünle reyyân
Ser-tâ-be-ka-dem ğarğa-i baħr u zerem
Estağfirike es'elu minke'l-ğufrân⁴⁷

VIII⁴⁸

Lehū

--./---./---/-

Yā Rab dil-i meksūrımı mecbūr eyle
Ref^c -i keder ü ħıznlle mesrūr eyle
Pā-māl ü sitem-dīde-i a^c dā³ oldum
Luṭf u kerem it düşmeni maħhūr eyle

IX⁴⁹

lehū

--./---./---/-

Yā Rab dil-i ğamnākimi mesrūr eyle
Ben ^c ācizi luṭfuñ ile maħbūr eyle
Müstagrağ-ı baħr-ı rû-siyāhī oldum⁵⁰
[Luṭf]u kerem it cürmümi mağfūr eyle

X⁵¹

Velehū

--./---./---/-

Cām-ı emeli zehr ile ser-şār itme
Vārid heves-i vaşlı dil-efġār itme
Pūşiş der-i ğamda kerem ü luṭf eyle
Ey şūḥ-ı cefā-pīşe beni zār itme

-Kıtalar-

I⁵²

Berāy-ı Çeşme-i Veliyyü'n-ni' am

-.---/-.-/-.-.-/-

1. Ħabbezā bir böyle āb-ı hoş-ġüvārı eyledi
Bir kerem-pīşe veliyyü'n-ni' metüñ luṭfi sebīl
2. Ħağ ħaṭālardan maşūn itsün vücūd-ı pākini
Zātını hem eylesün her ġüne ħayrāta delīl

⁴⁷أسْتَغْفِرُكَ أَسْأَلُ مِنَ الْغُفْرَانِ. "Senden bağışlanma dilyorum"

⁴⁸Fâ'iz, Dîvânçe, Dîvân, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 1^b

⁴⁹Fâ'iz, Dîvânçe, Dîvân, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 1^b

⁵⁰--./---./---/-

⁵¹Fâ'iz, Dîvânçe, Dîvân, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁵²Fâ'iz, Dîvânçe,, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^b

Özgür KIYÇAK

3. Geldi yümn-i himmet-ile bu maḥall-i dil-keşe
Böyle bir āb-ı ḥayāt-efzā zihī sa'y-ı cemil
4. Bir melek-simā çıķup Fā'iz o dem tārīḥ için
Didi geldi bu behişt-ābāda ' ayn-ı selsebil

II⁵³

..--/..--/..-

1. Ḥabbezā kaşr-ı laṭif ü zibā
Ṭarḥ-ı nev-ṭarz maḳām-ı vālā
2. Def' -i ḥüzn itmege lāyık mesken
' Aceb ' işretgeh olupdur Ḥaḳḳā

III⁵⁴

Berāy-ı Ağa-yı İsmā' il Efendi

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ḥayf virmez kimseye fırsat bu çerḥ-i bī-emān
Dest-i mihrinden rehā bulmaz gedā vü pādşāh
2. Cūş-ı mevc-i fitne-i pey-der-pey-i devrāndan
Hiç yoķdur zevraḳ-ı bī-lenger-i cisme penāh
3. Yine şad-efsūs bir zāt-ı sütüde-menḳabet
Bu fenādan kişver-i bāķiye oldı rev-be-rāh
4. Ağa İsmā' il Efendi ol fazilet-pişe kim
Ṭālibine maḥz-ı luṭf-ı Ḥaḳ ider bī-iştibāh
5. Olmuş idi vaḳti maşrūf-ı ifāde ṭālibe
Yazdıḳı şerḥ-i laṭifi şıdḳ-ıda' vāma güvāh
6. Gülşen-i cennet çerāḡāh-ı na' im-i ḥuldda
Kebş-i rūḥ-ı pür-fütūḥın ide āsüde İlāh
7. Fevtini gūş eyleyüp hātif didi tārīḥini
İtdi İsmā' il Efendi ' azm-i bezm-i ḳudse āh (sene: 1123)

⁵³Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^b

⁵⁴Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^{b-8a}

IV⁵⁵

-.--/-.--/-.--/-.--

1. Bir gül-i pākîze-ḥū ḡonce-i şüküfte-i rū
Ḥayf ki ṭay itdi bu menzil[geh]-i āb u gili
2. Didi du'ā iderek vālidî tārîḫi için
Cennet-i Firdevs ola 'ābidemüñ menzili (sene: 1124)

V⁵⁶

Velehū

-. - -/-. - -/-. - -/-. - -

1. Oldı pejmürde yine bir ḡonce-bū ḡülzārda
Bülbül-i ḥasret-keşi şimdengeri itsün enîn
2. Yağdı yandırdı kül itdi fūrkat ile vālidin
Ṭās-ı gerdünî 'aceb mi itse āhı pür-ṭanîn
3. Didi tārîḫ-i vefātın çıkdı bir mātem-giri
Cennetü'l-Firdevs ola cāy-ı Zeyne'l-'ābidîn (sene: 1125)

VI⁵⁷

--/-.--/-.--/-.--

1. Şāhîn Efendinüñ kerem ü istikāmeti
İtmişdi ḡalb-i ḥāsîd-i bed-ṭab'ı zaḥmnāk
2. Pervāz idince rūḫı ḥaremḡāh-ı cennete
Oldı maḡar-ı kālbüdi āşiyān-ı ḥāk
3. Olmışdı ser-ḡalife-i kitāb-ı ḥoş-raḡam
Rāh-ı şavāba 'iffet ile idüp insilāk
4. Dīvān-ı Ḥaḡda rüz-ı cezāda odur ümîd
Cürm ü ḡaṭādan ola ḥisāb u kitābî pāk
5. Fā'iz bedāheten didi tārîḫ-i fevtini
'Ukāb-ı merk sîne-i Şāhîni ḡıldı çāk (sene:1111)

⁵⁵Fâ'iz, Dîvânçe, Millî Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^a

⁵⁶Fâ'iz, Dîvânçe, Millî Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^a

⁵⁷Fâ'iz, Dîvânçe, Millî Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^a

VII⁵⁸

Berây-ı Vefât-ı Lâlezârî Şeyh Aḥmed Efendi Raḥimetu'llāhu

-. - /-. - /-. -

1. Şeyh Aḥmed mecma^c -i 'ilm ü 'amel
Eyledükde dâr-ı 'uḳbāya sefer
2. Ehl-i ḥaḳ mâtem idüp târîḫ için
Vây şeyhü's-sünne göçdi didiler (sene:1112)

VIII⁵⁹

Berây-ı Vefât-ı Şolâḳ Paşa-zāde Yūsuf Ağa

. - - / . - - / . - - / . - -

1. Fiğân u el-emân bu bezm-i nüş-a-nüş-ı miḥnetde
Çeker cām-ı şarâb-ı mevti âḫir pîr ü hem bernây
2. Yine bād-ı ecel bir nev-nihâli bâğ-ı 'âlemden
Fütāde eyledi ḥâk-i mezellet içre ser-tā-pây
3. Ki a^c nî Yūsuf-ı Mıṣr-ı emel İbn-i 'Ali Ağa
Ḥudā-yı Lemyezel ide aña ḥuld-ı berîni cây
4. Didî hâtif te'essüfle bu gûne fevtine târîḫ
Züleyhâ-yı cihāndan çekdi dāmen cān-ı Yūsuf hây

IX⁶⁰

Berây-ı Vefât-ı Kâtib-i Şâlis-i der-Gümrük

- - / - - / - - / - -

1. Şad-ḥayf çerḫ-i keç-meniş-i nâ-sütüde-kâr
Virmekdedür derûna hezâran ğam u kesel
2. Bir laḫza gerdiş eylese ber-vefḳ-ı kām-ı dil
Der-pey o vaż^c a niçe mükedder olur bedel
3. Biñ kerre peyker-i elem u ğam ider zühür
Bir kerre olsa rûy-nümâ şāhid-i emel
4. Hāke fütāde eyledi berg-i ḥazān gibi

⁵⁸Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^a

⁵⁹Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^b

⁶⁰Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^{b-9a}

Bir tab' -1 pāk-1 nahl-1 bülendi yine ecel

5. Seyyid Hüseyn Efendi o zāt-ı melek-ıhışāl
Kim olmuşıdı hüsni kitābet ile meşel
6. Olduğda emr-i Hāk ile 'uqbāya rü-be-rāh
Buldı neşāt-ı kalb-i ehibbāya yol hālel
7. Fā'iz du'ā idüp didi tārīh-i fevtini
Seyyid Hüseyne cennet-i Firdevs ola maḥal (sene: 1130)

X⁶¹

Berāy-ı Ta' mīr-i Yediķule

-.-- /-.- /-.-/-.-

1. Olmuş iken bir nice dem bu Yediķule ḥarāb
Eyledi ta' mīr yine fermān-ı Şultān Muştafā
2. Çekse ser eflāke her bir ķule 'ar' arveş n'ola
İltifāt-ı Şāhdan çün buldılar neşv ü nemā
3. Ser bürehne Ḥayderīveş olmuşiken şimdi līk
Her biri bir serkele ber-Mevlevīdür güyiyā
4. Nāzır-ı tā' mir olan ol şāf-ı himmet ḥāk bu kim
Bezli-ı cehd itdi bunuñ termīmüne bī-ımtirā
5. Hāk ide meşķūr sa' yin hem ola maķbül-i şāh
Devlet-i dünyā vü 'izz-i maḥşere bā' iş ola
6. Didi tārīhin gelüp bir ehl-i dil taḥsīn-ile
Buldı bu ta' mīrden Ḥaķķā Yediķule baḥā (sene: 1111)

XI⁶²

Berāy-ı Vefāt-ı Hürrem Efendi

..-- /-.- /-.-

1. Ḥayf bu çerḥ-i bī-vefā her dem
Nüşı niş ü neşātı eyler ğam
2. Didi ol dem gelüp biri tārīh

⁶¹Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 9^a

⁶²Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 9^a

Özgür KIYÇAK

Vâh dünyâda kalmadı Hurrem

XII⁶³

Berây-ı Vefât-ı Maḥdûm-ı Ḥasan Ağa Keḥüdâ-yı Veliyyü'n-ni' am

Tezekkür-i Evvel

..-- /..-- /..-- /..--

1. Ey olan ğaflet ile dâr-ı fenâyı cüyân
Mürveş dâne vü rûzî elemiyle püyân
2. Piç ü tâba nekadâr tül-i emelle düşsek
Yine gerdün ider mülk-ivücûduñ tälân
3. Ḥayf şad-ḥayf ki bir gevher-i nâ-yâbı yine
Kıldı dem-beste idüp zîr-i zemînde nihân
4. A' nî İbn-i Ḥasan Ağa-yı sûtüde-eṭvâr
Eyledi 'azm-i çemenzâr-ı behişt-i Yezdân
5. Dâyesi âh idüp fevti için târiḥin
Didi göçdi ciğerüm-pâresi 'Abdu'r-Raḥmân (sene: 1112)

XIII⁶⁴

Velehû

..-- /..-- /..-- /..--

1. Bu menzîl cây-ı âsâyiş degüldür olma gel ğâfil
Başîret dîdesin aç kıllı nazar dünyâyâ ey dâna
2. Kemâl-i intibâh üzre sebağ-gîr olmadur müşkil
Saña taḥrîr ider ders-i fenâyı gerçi hep eşyâ
3. Beḳâ bahsîn cihân içre ne oḳumuş ne yazmış var
Hemân bî-hüde ğavġâdur fenâ ıqlîmi ser-tâ-pâ
4. Şalâḥ-endîşe 'iffet-pîşe ya' nî oḳumuş kadın
Ki olmışdı niçe yıl nükte-dân-ı âyet-i taḳvâ
5. Gelince emr-i Bârî ile hengâm-ı fenâ ol dem
Ecel anı daḥı ḥâke fütâde eyledi ḥayfâ

⁶³Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 9^a

⁶⁴Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^a

6. Vefâtın istimâ' itdükde Fâ'iz didi târîhin
Saraylı okumış kadın cihândan göç (?)⁶⁵(1129)

-Matlalar-

I⁶⁶

Velehū

---/---/---/---

Dönmiş ruḥ-ı zerdine çemen 'aşık-ı zāruñ
Bir gūne daḥı 'ālemi var köhne bahāruñ

II⁶⁷

Lehū

---/---/---/---

Remed-āzürdedür zan eyleme bu çeşm-i ḥünbārı
Görünce ḥirelendi āftāb-ı rüy-ı dil-dārı

III⁶⁸

Der-Ḥaqq-ı Şāhid-i Sebz-Püş

---/---/---/---

Pür serv-i nāz oldı riyāz-ı melāḥate
Zibā-ḳabā-yı sebz yaraşdı o āfete

IV⁶⁹

Lehū

---/---/---/---

Geçer bezm-i ḥarābāt-ı cihānda efser ü serden
Ferāḡat eylemez evbāş 'ālem-süz-şāḡardan

V⁷⁰

Velehū Be-nām-ı Ca' fer

..--/..--/..--

Mest olup itmedi dil-dār cefā
'Amel-i bāde imiş 'ayn-ı vefā

VI⁷¹

Velehū Be-nām-ı Żamin

⁶⁵ Sayfa yırtık olduğu için okunamamaktadır.

⁶⁶Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁶⁷Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁶⁸Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁶⁹Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁷⁰Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁷¹Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

Özgür KIYÇAK

-.--/-.-/-.-

Vir rızā şādīye ey dil hem ğama
İrmedi kimse rızādan māteme

VII⁷²

Velehū Be-nām-ı Eyyüb

-.--/-.-/-.-

Āh ne deñlü ‘āşıka tūĝ-ı cihān-güşā olur
Ġamze şaf-şıkāfda yāver-i dil-rübā olur

VIII⁷³

Lehū Be-nām-ı Emīn Aĝa

..--/..--/..--

İki serv ortasına sır ħor o ħurşid mişāl
Her kaçan māh aña bī-hūde ide istiħbāl

IX⁷⁴

Velehū Be-nām-ı Emīn

..--/..--/..--

Varalum meykedeye ĝuşşadan āzād olalum
Anda mey nüş idelüm ‘aşkla ber-bād olalum

X⁷⁵

Be-nām-ı ‘Ömer

-.--/-.-/-.-

Evvelinden kendüsin ol māh nāķış eyledi
Yār olup aĝyāre ħayfā n’eylediyse eyledi

XI⁷⁶

Velehū Be-nām-ı ‘Adlī

..--/..--/..--

Başka zīnetde olur ħa‘ide vü ħānūna
Ġāyet-i dāĝ-ı şerer-pāş-ı ser-i Mecnūna

XII⁷⁷

--./.-./.-

Yā Rab kerem ü luţf u ‘ināyet senden
Ben bī-kese tevħikini rehber ħıl sen

⁷²Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁷³Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁷⁴Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁷⁵Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁷⁶Fā’iz, Halil b. Cābî-zāde Mehmed, Dīvān, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^b

⁷⁷Fā’iz, Halil b. Cābî-zāde Mehmed, Dīvān, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

XIII⁷⁸

--./---./---/-

Yâ Rabb beni eyledi a^c dâ mağbûn
Sen eyle ^cinâyet noqşân-ı derûn

-Müfredler-

I⁷⁹

Velehû

--./---./---/-

Ey şûh hâzer eyle benüm âhumdan
Ne tevsen-i gerdûn olur pâ-mâli

II⁸⁰

Lehû

...-/...-/...-/-

Her bün-i müyuñ eger dide-i bînâ olsa
Yine cânânı murâd üzre temâşâ güçdür

III⁸¹

Lehû

--./-./---./-./-

Fikr-i haññla bezm-i çemenzâr-ı ^câleme
^cÂşık mişâl-i bülbül-i ebkem gelür gider

IV⁸²

Velehû

..-./...-/...-/-

Hañ yekûn itdi hisâb-ı ferañı çıkdı yüze
Anı taqşimde zülfî gibi zencir olmaz

-Mısra-

I⁸³

Be-nâm-ı ^cAlî

...-/...-/...-/-

Hilâl-i evc-i ^cilliyîni âşufte tamâm olsun

⁷⁸Fâ'iz, Halil b. Câbî-zâde Mehmed, Dîvân, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁷⁹Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁸⁰Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁸¹Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁸²Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁸³Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^b

Nazım şekli/birimi tespit edilemeyenler:

I

Bir rütbede bed-ṭālī^c ⁸⁴

A^c dā vü eḥibbā baña oldı

II⁸⁵

Naṭ^c -ı^c âlemde sür at ṭoğrı (?)

Kec-rev olma şaḩın ey şâh kerem (?)

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aça, M., Gökalp, H. & Kocakaplan, İ. (2012). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Türk ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit.
- Ahışalı, R. (2007). *Râmî Mehmed Paşa*. TDV İslam Ansiklopedisi. XXXIV, 449-451.
- Akbayar, N. (1996). *Mehmed Süreyyâ Sicill-i Osmânî* (C.II). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 507-508.
- Akkuş, M. (2014). *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yay.
- Aksoyak, İ. H. (2014). *Şehrî, Mehmed Efendi*. Türk edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1949> (erişim tarihi: 15.02.2019)
- Bilkan, A.F. (Tarihsiz). *Râmî, Râmî Mehmet Paşa. Türk edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1988> (Erişim Tarihi: 16.02.2019)
- Bilkan, A. F. (2011). *Nabi Divan I-II*. Ankara: Akçağ.
- Bilgegil, M. K. (2015). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*. Erzurum: Salkım Söğüt Yayınevi.
- Canım, R. (2016). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yay.
- Coşkun, M. (2012). *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*. İstanbul: Dergâh.

⁸⁴Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁸⁵Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

Câbî-zâde Halil Fâ'iz'in Türkçe Şiirleri

- Çapan, P. (2005). *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî*. İnceleme-Metin-İndeks. Ankara: AKM Yay.
- Devellioğlu, F. (2001). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2000). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ece, S. (2015). *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (I-II)*. Erzurum: Eser Basım Yayın Dağıtım Matbaacılık.
- Erdem, S. (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâsı (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük)*. Ankara: AKM Yay.
- Erdem, S. (2004). *Fa'iz. Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi (C.IV)*. Ankara: AKM Yay.
- Fâ'iz, Halil b. (Tarihsiz). *Câbî-zâde Mehmed*. Divân. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509.
- İnce, A. (2018). *Tezkiretü 'ş-Şu'arâ Sâlim Efendi*. Ankara: <http://ekitap.kultur-turizm.gov.tr/Eklenti/57124,mirza-zade-mehmed-salim-tezkiretu39s-su39arapdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 16.02.2019)
- İpekten, H. (2010). Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz. İstanbul: Dergâh.
- İpekten, H., İsen, M., Toparlı, R., Okçu, N. & Karabey, T. (1988). *Tezkirelere Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: KTB Yay: 942.
- Kanar, M. (2015). *Farsça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yay.
- Kanar, M. (2009). *Arapça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yay.
- Kavukçu, F. Z. (2000). *Râmî Dîvânı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kayhan, H. (1991). *Rüşdî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kesik, B. (2014). *Fâ'iz, Câbîzâde Halil Fâiz. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2780> (Erişim Tarihi: 16.02. 2019)
- Kaplan, O. (2019). *Târih-i Edebiyyât Dersleri (C.I)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

- Kocakaplan, İ. (2014). *Açıklamalı Edebî Sanatlar*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay.
- Kurnaz, C.&Tatcı M. (2001).*Mehmed Nâil Tumân*. Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri (C.I-II). Ankara: Bizim Büro Yay.
- Muallim Nâcî (Tarihsiz). *Lûgat-ı Nâcî*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi (2000).*Mecelletü'n-Nisâb* (Tıpkıbasım). Ankara: KB Yay.
- Onay, A. T. (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Akçağ.
- Özcan, A. (1989). *Şeyhî Mehmed Efendi Şakaik-ı Nu'mâniye ve Zeyilleri-Vekâyü'l-Fudalâ (C.II-III)*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Pala, İ. (2003). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Leyla ile Mecnun Yay.
- Şemseddin, S. (2016). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Nâdir Eserler Kit.
- Tatcı, M. & Kurnaz, C. (2009). *Bursalı Mehmed Tâhir I-III ve Ahmed Remzi Akyürek Müftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.III (1979). *Fâiz, Halil Efendi (Câbîzâde)*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Ünver, İ. (1993).Çeviri Yazımızda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Türkoloji Dergisi*, Ankara, XI(1),51-89.
- Yazıcı Erişen, G. (2017).*Kâmî Dîvânı*.e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977.kami-divani-pdf.pdf?0>(Erişim Tarihi: 16.02.2019).
- Yekbaş, H. (2014).Rüşdî, Mehmed.*Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1901>(Erişim Tarihi: 20.02.2019).
- Zavotçu, G. (2013).*Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Kesit Yay.